

Úvod

Kdo byly ženy z vyšších společenských vrstev ze západní Evropy v období od vrcholného středověku do konce 19. století? Vedly extravagantní, rozmarný život, nebo to byly velmi pokrokové emancipované ženy? Obě tvrzení mohou být kontroverzní, ale přesto je zřejmé, že šlechtičny byly výraznými osobnostmi nejen společenského, ale i literárního a politického života. Přestože tyto ženy patřily do privilegované skupiny, nebyly v jejím rámci plně způsobilé ke všem právům. Postavení žen a mužů se ve šlechtickém prostředí lišilo, jelikož šlechtičny byly podřízeny mužům své vrstvy. Avšak na rozdíl od žen z ostatních vrstev, šlechtičny oplývaly velkým společenským a politickým vlivem a angažovaly se hojně v charitativní a salonní činnosti. Zde vyvstává otázka, zda se tyto ženy spokojily se svými rolami, jež jim přísný patriarchální systém nastavil, či nikoliv. Mnoho šlechtičen si uvědomovalo své nerovné postavení, avšak odvahu vzepřít se tehdejšímu poměru získaly jen některé. Byly snahy těchto výjimečných žen potlačeny, nebo se jim podařilo získat rovnoprávnější postavení? Protože mě toto téma oslovilo a stojí za hlubší prozkoumání, rozhodla jsem se v rámci své diplomové práce zabývat právě těmito ženami, jež se vyrovnávaly se svým životním osudem, vymezeným především jejich pohlavím, postavením, osobními právy, ale i jejich charakterem. Zaměřila jsem se tedy na ženy z vyšších společenských vrstev ze západní Evropy, přičemž zkoumané období zahrnuje dobu od vrcholného středověku do konce 19. století.

Tato práce poskytuje pohled na vývoj postavení žen z vyšších společenských vrstev v západoevropských podmínkách ve formě historické reflexe. Součástí práce je rovněž komparativní analýza, jejímž přínosem je informace o proměně role žen z vyšších společenských vrstev. Předkládaná diplomová práce je tematicky zaměřena na gender.

Teorie genderu se zabývá problematikou diferenciací žen a mužů na základě vlivu společnosti, přičemž sociální konstrukty předurčují ženám a mužům specifickou roli. Podle vzorců chování, které se kulturně a historicky značně liší, se člověk v průběhu socializace učí být ženou a mužem. Od jedinců je tedy očekáváno chování na základě jejich genderu. Předpoklady, vztahující se k genderu, lidé přijímají jako správné

a platné, přičemž na nich zakládají svůj přístup k osobám ženského a mužského pohlaví. Jejich nerovné postavení vychází tedy z genderové stereotypizace.¹ Genderové role, jež patří k základním sociálním rolím, jsou bezpochyby často diskutovaným tématem poslední doby. Týkají se nás všech, neboť většina aspektů okolního světa je rozdělena na „ženské“ a „mužské“. Předně se tedy zaměřuji na sociální a genderové role žen z vyšších společenských vrstev. Vycházím z genderové analýzy, jež se zabývá studiem rozdílů v potřebách, podmínkách, přístupu ke zdrojům, kontrole majetku, rozhodovacích pravomocích mezi ženami a muži z vyšších společenských vrstev.

Cíl, který tato práce sleduje, je především popsat vývoj role žen z vyšších společenských vrstev a vypovědět o tom, zda se jejich role měnila a jakým způsobem. Hlavním přínosem je tedy průzkum sociálních a genderových rolí těchto žen v rámci západoevropského prostředí. Zkoumám, zda došlo v průběhu zkoumaného období k proměně konstruktů feminity šlechticů. Dále se zabývám problematikou rozvržení mocenských sil mezi manželi ve šlechtickém prostředí a popisují, jaké požadavky byly kladeny na ženy z vyšších společenských vrstev, jakým způsobem byly naplňovány, či nikoliv a zda došlo v průběhu zkoumané doby ke změně. Také se zabývám postoji samotných šlechticů k jejich genderovým rolím, zda se jim dařilo využít vlastní potenciál a svobodně budovat genderovou identitu a pozici ve společnosti, jak se vypořádávaly s genderově zatíženými normami, institucemi, hodnotami, očekáváními a tradicemi společnosti.

Struktura práce se odvíjí od teoretického přehledu, ve kterém se soustředím na problematiku genderu, genderových rolí a genderových stereotypů včetně ideologie patriarchy. V rámci první kapitoly také nastiňuji oblast zájmu vědních disciplín gender studies a gender history. Dále se zabývám genderovou problematikou z pohledu strukturálního funkcionalismu a feministické sociologie. Druhá kapitola práce představuje historickou reflexi postavení žen z vyšších společenských vrstev v rodině a společnosti. Zabývám se rodinným a společensko – právním postavením těchto žen, přičemž jejich role charakterizují pomocí periodizace životního cyklu. V této části práce

¹ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2. S. 20.

jsou představena základní východiska, týkající se konstruktů feminity šlechticů. Tato východiska jsou dána do souvislosti v rámci třetí kapitoly o proměně role těchto žen. Ve třetí části práce rovněž nastiňuji vliv idejí a podmínek osvícenství na roli žen z vyšších společenských vrstev. Dále se zaměřuji na jejich možnosti k seberealizaci, přičemž se zabývám hlavními příčinami vzniku jejich rovnoprávnějšího postavení v rámci jejich společenské vrstvy.

1. Základní vymezení genderu k problematice postavení žen z vyšších společenských vrstev

V úvodní části práce se budu zabývat konceptem genderu a genderovou terminologií, jež slouží jako teoretický základ pro zkoumání postavení žen z vyšších společenských vrstev. Na základě níže vysvětlených pojmů je v dalších kapitolách analyzována role těchto žen ve společnosti a rodině.

Především bych upozornila na to, že povaha konstruktů gender je sociálně konstruovaná, tudíž připisované maskulinní a feminní charakteristiky jsou produktem socializace. Takto je gender kategorií, jež je vysoce stereotypizovaná. Odvíjí se z ní sociální organizace společnosti a tím pádem i sociální diferenciací žen a mužů. Podstatu tvoří biologické pohlaví, kterému přisuzujeme určitý sociální význam, jež je určen osobnostními atributy, sociálními rolami apod., které ho diferencují od ostatních objektů.²

Tato práce popisuje postavení žen z vyšších společenských vrstev z genderové perspektivy. Jsou brány v úvahu genderové vztahy a stereotypy, které ve společnosti fungují. Předně jsou tedy vymezeny pojmy genderové problematiky, se kterými budu následně pracovat.

1.1 Genderová terminologie

1.1.1 Termín gender

Koncept gender vyjadřuje představu, že vlastnosti a chování, jež jsou spojované s obrazem ženy a muže nejsou vrozené, ale jsou formovány kulturou a společností. Gender odkazuje na sociální rozdíly mezi ženami a muži. Mnohdy se mezi kulturami liší, ale může existovat v různých obměnách i v rámci jedné kultury. Naopak pohlaví, jež odkazuje k biologickým odlišnostem lidského těla, je kategorií univerzální, tudíž se nemění podle času ani místa. Gender ukazuje, jak je určení rolí, chování a norem, které se vztahují k ženám a mužům v různých společnostech, obdobích i sociálních skupinách, rozdílné. Jejich význam a vymezení nejsou tedy přirozené a neměnné, ale jsou dočasnou fází vývoje sociálních vztahů mezi ženami

² RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 20.

a muži.³ Gender tedy určuje, co je ženské a mužské. Představuje organizační princip společnosti.

Gender na rozdíl od biologického pohlaví neobsahuje jen dvě dichotomní kategorie (žena - muž), ale řadu charakteristik s póly, které nazýváme feminita a maskulinita. Tyto charakteristiky se mohou u jedince vyskytovat nezávisle na jeho biologickém pohlaví. Přesto naše společnost předpokládá, že u normální ženy převažuje feminita a u normálního muže maskulinita.⁴

Na vědecké úrovni je možné analyzovat gender na různých úrovních. Jako příznačný znak určité osobnosti, sociální statut jedince, genderovou roli, genderový stereotyp, ale i jako mocenská struktura společnosti, internalizovaná ideologie nebo určitý znak socializace. Gender tedy zahrnuje utváření a vývoj genderové identity a následné přijetí genderové role. Tímto představuje propojení kategorie biologické (pohlaví) s kategorií sociální (role, normy, stereotypy).⁵

Podle Rhody Kay Unger⁶ můžeme určit tři roviny, ve kterých má gender podstatnou roli. Na rovině sociálně-strukturální představuje gender klasifikační systém, jež určuje pozice a role žen a mužů ve společnosti. Determinuje jejich sociální status, přístup do všech oblastí života včetně moci a materiálních zdrojů. Mezi další klasifikační systémy patří společenská třída, rasa, národnost, sexuální orientace apod. Na jejich základě jsou ženy a muži kategorizováni a rovněž se od nich odvíjejí jejich každodenní interakce.

Na rovině interpersonální představuje gender souhrn pravidel, podle kterých bychom se měli chovat k ženám a k mužům. Pohlaví je totiž obvykle jednou z prvních informací, na kterou reagujeme při setkání s neznámým jedincem, a podle toho se také odvíjí interakce, jež je často velmi odlišná. Přestože ženy a muži jednají stejně, interpretujeme jejich chování rozdílně. Gender je tedy způsobem, kterým vnímáme

³ OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender, společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6. S. 121-122.

⁴ OAKLEYOVÁ, A., pozn. 3, s. 121-123.

⁵ ŠIKLOVÁ, J. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a České republice. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E., MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999. S. 9 - 10.

⁶ UNGER, R. K. *Handbook of the Psychology of Women and Gender*. 1st ed. New York: Wiley, 2004. ISBN 0-471-65357-8. S. 245-247.

rozdíly, ale také způsobem, kterým je vytváříme. Proto dochází k odlišnému zacházení s ženami a muži, což může vést k jejich odlišnému chování a právě toto utvrzuje genderové stereotypy.⁷

Poslední rovinou je rovina individuální, kde dochází ke zvnitřnění systému genderových přesvědčení, který tvoří základ pro naši genderovou identitu. Postupně dochází k přisouzení chování, rolí a charakteristik, jež jsou v naší kultuře považovány za žádoucí či normativní pro příslušníky daného pohlaví.⁸

Gender je tedy otázkou lidské individuality, ale je i součástí identity jedince. Obsahuje jak individuální, tak společenské představy o ženách a mužích, které mají vliv na vývoj na individuální, interpersonální i skupinové úrovni. Rodíme se s ženským nebo mužským pohlavím, nicméně osobností s ženskou nebo mužskou identitou a rolí se teprve stáváme.⁹ Takto gender chápeme nejen jako určitý znak jednotlivce, ale i jako sociální konstrukt, který určitý způsob myšlení, jednání nebo vlastnosti vymezuje jako přiměřené a vhodné pouze pro jedno pohlaví.

1.1.2 Genderová identita

Identita představuje komplexní vědomí sebe sama, jež je relativně stálé. Identita sociální, jež je významným aspektem identity, představuje příslušnost k určitým sociálním skupinám. Jedinec se tedy cítí být součástí skupiny, ztotožňuje se a přenáší na sebe charakteristiky této skupiny. Jedinec usiluje o potvrzení identity vázané pouze na jeho osobu, ale i na skupinu, ke které přináleží. Identita jedince se postupně utváří, neexistuje od narození.¹⁰

Nedílnou součástí osobní identity je identita genderová. Vymezuje prožívání a určení sebe sama jako ženy či muže včetně příslušnosti k daným skupinám. Ve společnosti jsou obecně rozlišeny dvě kategorie genderu a to feminita (ženství) a maskulinita (mužství). Je to tedy náš subjektivní pocit feminity nebo maskulinity.

⁷ UNGER, R. K., pozn. 6, s. 247-249.

⁸ UNGER, R. K., pozn. 6, s. 249-250.

⁹ MAŘÍKOVÁ, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E., MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999. S. 59-60.

¹⁰ SMETÁČKOVÁ, I. Gender a osobnost člověka. In: SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. 1. vyd. Praha: Otevřená společnost. 2005. ISBN 80-903331-2-5. S. 19.

Volbu genderové identity spoluutvářejí společenská očekávání, ale i sankce za jejich nedodržení. Genderová identita se odvozuje od charakteru pohlavně-genderového systému v dané společnosti, podle kterého se může její konkrétní podoba i význam měnit. Stabilita genderového režimu je zajišťována právě genderovou identitou. Přesto není pevně daná, jedinci se mohou v různých situacích chovat podle modelů chování obou genderů.¹¹ Z předchozího vyplývá, že genderová identita označuje osobní zkušenost s mužskou nebo ženskou existencí. Vzniká v konkrétním kontextu, přičemž ženství a mužství je nejčastěji vymezeno bipolárně.

Bipolární vnímání feminity a maskulinity označuje pojem genderová polarizace. Představuje tedy členění společenských struktur a činností na ženské a mužské, přičemž toto členění je ve společnosti považováno za samozřejmé a přirozené. Na základě genderové analýzy však přestala být identita žen a mužů definitivně chápána jako něco vrozeného a začala být pojímána jako kulturně-sociální proces, jež překonává zdánlivě univerzální a objektivní dichotomie žena-muž, ale zároveň i další binarismy vystavěné na hierarchickém základě (příroda vs. kultura, tělo vs. duch, biologie vs. společnost, soukromé vs. veřejné apod.).¹² Genderová identita tedy odkazuje na kulturní a sociální rozdíly mezi ženami a muži oproti rozdílům biologickým, vztahujícím se k definici pohlaví. Tyto rozdíly jsou tedy kulturně i sociálně podmíněné a konstruované. Mohou se měnit v čase i v rámci jedné kultury nebo mezi kulturami. Nejsou tedy neměnným stavem, ale jsou dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi ženami a muži.

Na základě výše vymezených pojmů se budu dále zabývat formováním genderové identity žen z vyšších společenských vrstev. Při zkoumání genderové identity těchto žen, Kim Denise Reynolds¹³ nesouhlasí s důrazem na genderovou identitu, jelikož ji nepovažuje za samozřejmost při formování osobní identity jedince. Pokud se totiž zabýváme vyšší vrstvou, nelze užívat jako základ genderovou identitu. Ženské jednání bylo a je samozřejmě v souladu s jejich genderem, přesto nemůžeme

¹¹ VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Turkyň, 2006. ISBN 80-7044-808-3. S. 199-201. S.6-7.

¹²GJURIČOVÁ, Š. Konstrukce gender: Maskulinita a femininita z odlišných perspektiv. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ, E., MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999. S. 71-72.

¹³ REYNOLDS, K. D. *Aristocratic women and political society in Victorian Britain*. 1st ed. London: Oxford University Press, 1998. ISBN 0-19-820727-1. S. 4.

předpokládat, že jednání konkrétní ženy bude určující pro ženy jiné třídy, rasy, náboženského vyznání apod. Šlechtična měla tolik společného s ženou továrního dělníka, jako jejich manželé mezi sebou navzájem. Ve vztahu k vlastní rodině a do jisté míry i ke své vrstvě byly šlechtičny v první řadě ženami. Ve vztahu ke zbytku světa byly pouze šlechtičnami.

Je tedy mylné domnívat se, že veškeré ženské jednání je dáno výhradně genderem a že genderová identita vždy vychází z příslušnosti k danému pohlaví. Co se týká žen z vyšších společenských vrstev, je potřeba zabývat se také jejich životem ve vnějším světě, kde jednaly jako členky privilegované společenské a politické elity.

Pokud tedy chtěly šlechtičny svobodně budovat svoji genderovou identitu a svou pozici ve společnosti, znamenalo to pro ně střetávat se s genderově zatíženými normami, institucemi, hodnotami, očekáváními a především křesťansko-historickými tradicemi společnosti. Odměnou pro ně mohlo být objevení a využití svého potenciálu pro utváření jejich vlastní genderové identity, jako nástroje a cíle k realizování plnohodnotného života.¹⁴

1.1.3 Genderová socializace

Jak již bylo uvedeno výše, gender je koncept vztahový, tudíž se projevuje především ve vztazích. Právě při budování genderové identity hrají důležitou roli intimní vztahy, jež jsou vázané především na rodinu, a jejich vliv je prvotní. Zároveň je genderová identita posilována vztahy, které jsou založeny na příslušnosti jedinců k určitým sociálním institucím. Všichni jsme součástí určité společnosti, jež ovlivňuje zásadním způsobem život nás všech. Do určité míry tuto společnost můžeme spoluutvářet a zároveň ona působí na nás a ovlivňuje nás.¹⁵

Gender vymezuje komplex chování a vlastností, jež jsou v určité společnosti spojovány s obrazem ženy či s obrazem muže. Sociální instituce¹⁶ vyvíjejí na konkrétní jedince tlak, skrze který jsou nuceni toto chování a vlastnosti považovat za sobě vlastní. Je téměř nemožné se vyhnout tomuto působení, protože téměř ve všech existujících

¹⁴ VALDROVÁ, J., pozn. 11, s. 11-12.

¹⁵ SMETÁČKOVÁ, I., pozn. 10, s. 26.

¹⁶ Sociální instituce představují ustavené způsoby jednání, standardizované způsoby řešení problémů členů určité společnosti nebo kultury. (KELLER, J. *Úvod do sociologie: Studijní texty*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 1992. ISBN 80-901059-3-9. S. 69.)

společnostech je jedním z hlavních systémů klasifikace struktur mocenských vztahů právě genderové rozdělení. Prostřednictvím procesu socializace se v každé společnosti stává z jedince, který je bez genderové identity, žena nebo muž se způsoby chování, vlastnostmi, hodnotami a zájmy. Každá společnost je charakteristická svou kulturou, jež obsahuje souhrn vědění, jazyka, umění, práv, hodnot, norem, morálky, obyčejů a dovedností členů dané společnosti. Jedinec se začleňuje do kultury své společnosti v procesu socializace, ve kterém dochází k osvojení kultury dané společnosti. Tento proces je podmínkou existence a fungování společnosti, skrze socializaci je udržován kontinuální vývoj a konsenzus společnosti.¹⁷ Prostřednictvím socializace tedy poznáváme, jaké je naše místo ve společnosti, jaké jsou naše možnosti a role, které zastáváme spolu s dalšími členy společnosti. Učíme se, jak se v dané situaci zachovat a co můžeme od ostatních očekávat.

V rámci genderové socializace zjišťujeme, co to znamená být ženou a co mužem. Je to celoživotní proces, ve kterém se jedinec začleňuje do určité společnosti a přisvojuje si její hodnoty, normy a pravidla chování, týkající se genderu a genderových rolí. Tento proces se odehrává prostřednictvím odměn a trestů, ale i skrze méně nápadné signály (volba oblečení, hraček, činností apod.). Na základě genderové socializace jsou jedinci vedeni k tomu, aby správně naplňovali genderová očekávání, podle schvalovaných představ společnosti. V procesu socializace funguje mnoho mechanismů, které určují, co je ženské a co mužské. Tyto mechanismy zprostředkovávají informaci, že rozdělení funkcí, vlastností, dovedností a rolí na ženské nebo mužské je dané od přírody. Během tohoto procesu často dochází k přenosu stereotypů, jež jsou spjaty s jednotlivými rolemi jedince ve společnosti.¹⁸ Jedním ze základních faktorů, strukturujících naši společnost, je tedy rozdělení na ženy a muže.

V urozeném prostředí nebylo oddělení „ženského“ a „mužského“ prostoru tak jednoznačné jako v ostatních vrstvách. Šlechtičny se těšily větší úctě, ve větší míře spolurozhodovaly, přičemž jejich vzdělání překračovalo dobový standard. Přesto je možné konstatovat, že i ve šlechtickém prostředí existoval sociálně podmíněný

¹⁷ JARKOVSKÁ, L. Gender a společnost. In: SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. 1. vyd. Praha: Otevřená společnost, 2005. ISBN 80-903331-2-5. S. 26-27.

¹⁸ JARKOVSKÁ, L. pozn. 17, s. 27.

genderový konstrukt. Mužským prostorem byl svět, ženským prostorem byla rodina. Šlechtická výchova směřovala jednoznačně k identitě a zařazení do společnosti určenými i pohlavím. Přes tyto skutečnosti bylo vzdělání šlechtičen velmi kvalitní, co se týče předpokládaného mateřství, ale i k aktivitám šlechty (salony, četba a význam knihovny, představení během společenské sezóny, nákup malířských děl apod.).¹⁹ Výsledkem genderové socializace je tedy získání představy o tom, které role jsou vhodné pro ženy a muže a naopak, které se s jejich genderem neslučují. V následujícím textu jsou vysvětleny pojmy sociální a genderová role, jež jsou pro tuto práci stěžejní.

1.1.4 Sociální a genderová role

Jak již bylo výše zmíněno, v procesu socializace se učíme, jaké jednání je od nás očekáváno v různých situacích a také co můžeme od různých lidí očekávat. Prostřednictvím socializace se tedy utváří způsob jednání, který označujeme pojmem role.

Sociální role je očekávaný způsob chování, který přináleží k určitému sociálnímu statusu, ale také k okolnostem a prostředí, ve kterém se její nositel nachází. Každý člen společnosti hraje souběžně více rolí. Žena může být zároveň dcerou, manželkou, matkou apod. Tyto role si osvojujeme již v raném dětství, přičemž obsah konkrétní role je určen jednak společenským kontextem, ale také spoluutvářen jejím nositelem.²⁰

Nositel určité sociální role tato očekávání bere na vědomí a převádí je do konkrétního rolového jednání. Jedinec se může se svou rolí identifikovat, může se rovněž od role distancovat (přičemž roli hraje navenek, ale vnitřně se s ní neztotožní) a může ji také odmítnout. Při střídání rolí často dochází ke konfliktu rolí, pokud jsou očekávání spojená s jednou rolí jedince v rozporu s očekáváním role druhé. Není možné, aby jedinec splnil všechna očekávání, která vyplývají z jeho rolí, jež současně zastává. Pokud se jedinec nechová v rámci očekávání, jež jsou spojena s jeho rolí, dochází často k nepochopení zbytkem společnosti. V sociálním jednání

¹⁹ LENDEROVÁ, M. - BEZECNÝ, Z. Šlechtická korespondence jako pramen v gender history. In: ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zasetí historiografie*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 2006. ISBN 80-7194-920-5. S. 529.

²⁰ JARKOVSKÁ, L. pozn. 17, s. 28.

rozlišujeme několik typů rolí: role připsané (pohlaví, věk, zděděný majetek), role získané (prestiž, nezděděná privilegia) a role vnucené (nezaměstnanost, výkon trestu).²¹

Pojem role pochází z divadelního jazyka. Obsah tohoto pojmu vyjadřuje podstatu naší interakce s druhými lidmi v rámci společnosti.²² Hlavním účelem představení či hereckého výkonu je udělat dojem na ostatní účastníky. Veškerá aktivita, jež jedinec předvádí ve společnosti, se totiž odehrává před určitým souborem pozorovatelů, přičemž role je pro něj předem stanovený vzorec jednání, podle něhož jedná během představení. Sociální role jsou spojovány právě s divadelním světem, ve kterém je důležité jednak samotné jednání, ale i okolní aranžmá a dekorace dokreslující děj.²³ Role je tedy “dramatické” ztvárnění práv a povinností, vázaných na dané postavení. Celý náš život je tedy hrou. Je jakýmsi představením, jež se svou podstatou neliší od představení divadelního. Účinkující jedinec je tedy nositelem sociální pozice, která s sebou nese určitá očekávání. Právě publikum na jedince klade tato očekávání, podle kterých se jedinec stylizuje do konkrétního vzorce chování. Jak již bylo zmíněno výše, vzorce chování jsou ovlivněny i kulturním prostředím, ve kterém se jedinec socializuje. Každý jedinec ve společnosti reprezentuje svým chováním určitou společenskou vrstvu a očekává, že její ostatní budou hodnotit určitým způsobem.

Z předchozího vyplývá, že plnění sociální role je možné srovnat s výkonem role divadelní. Každý jedinec je obeznámen se svou rolí a ví, co jeho role obnáší. Pokud se chová mimo rámec své role, jeho okolí je zmateno nebo dokonce jedincovo chování neakceptuje. Stejně tak je tomu u plnění genderové role.

Genderová role představuje soubor zjevných i skrytých pravidel, která předpisují určité typy chování jen ženám, jiné jen mužům. Společnost tedy očekává od jedinců chování, které je v rámci jejich pohlavní příslušnosti. Ženám a mužům přisuzujeme jiné hodnoty, povinnosti, ale i práce. Tyto předpisy jsou platné i pro vztahy mezi jedinci obou pohlaví. Genderová role je rovněž vnějším projevem genderové

²¹ KELLER, J., pozn. 16, s. 57.

²² Tato divadelní metafora je rozpracována v díle Ervinga Goffmana „Všichni hrajeme divadlo“, na kterého odkazuje většina publikací zabývajících se problematikou sociálních rolí.

²³ GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo*. 1. vyd. Praha: Studia Ypsilon, 1999. ISBN: 80-902482-4-1. S. 25-69.

identity. Genderové role se vytvářejí a utvrzují především v rodině, vzdělávacím systému, zaměstnání, ale také v oblasti společenských hodnot a norem. Pokud se nechováme v souladu s očekáváními, která se vážou k naší genderové roli, jsme vystaveni tlaku společnosti, jenž se nás snaží vrátit zpět a připoutat do genderového systému dané společnosti. Obecně se setkáváme s nesouhlasem společnosti, když se nechováme stereotypně vzhledem k našemu biologickému pohlaví. Může docházet i k diskriminaci jednoho z pohlaví, protože sociální rozdíly mezi ženami a muži jsou považovány za přirozené a legitimní. Nedílným znakem genderových rolí je nerovný status. Při stejných základních podmínkách (věk, třída, vzdělání, etnikum atd.) zauímají ženy oproti mužům ve společnosti vždy nerovné postavení. Jejich pozice je znevýhodněná.²⁴

Co se týká žen z vyšších společenských vrstev, existovaly možnosti, kdy se mohly účastnit záležitostí veřejné sféry oficiálně. Mohly tak činit, aniž by ohrožovaly svoji genderovou identitu, nebo status své vrstvy. V této souvislosti se značně lišily od žen z ostatních společenských vrstev. Sdílely se svými manželi aspekty šlechtické moci - řízení majetku, disponování patronstvím i výkon politické moci. Měly tedy mimořádná politická privilegia oproti ženám z ostatních vrstev, ale i mužům z ostatních vrstev. Šlechtické domácnosti měly důležité funkce a význam i mimo péči přímých členů rodiny, což zapojilo šlechtičny v řadě aktivit nemyslitelných pro domácnosti střední vrstvy, protože šlechtické domácnosti byly politickými uspořádáními. Majetek a bohatství jim také dávaly značnou ekonomickou moc. Současně tedy plnily, ale i mařily očekávání svých genderových rolí.²⁵ Šlechtičny tedy mohly a také hrály aktivní roli ve společenském životě, což dalece přesahovalo jejich biologickou roli zajistit dědice, i když tato role samozřejmě nebyla podceňována.

Mezi šlechtici a šlechtičnami v manželství existovalo partnerství, jež bylo nedílnou součástí života šlechty. Tudiž moc a autorita, jež byly předně považovány za mužské atributy, byly i atributy ženskými. Šlechtičny stály v čele komunit a organizací, v nichž spočívala šlechtická moc. Nelze však jednoznačně určit, do jaké míry šlechtičny pouze zastupovaly své manžely a kdy jednaly samy za sebe. Šlechtičny, na rozdíl od žen z ostatních vrstev, neomezovaly svůj život a činnosti pouze na péči o manžela a děti.

²⁴ VALDROVÁ, J., pozn. 11, s. 10-11.

²⁵ REYNOLDS, K. D., pozn. 13, s. 16-28.

Toto se od nich neočekávalo a ani tak nečinily. Po tom, co jim skončilo období těhotenství, se jim otevřely nové obzory. Byly v rodině více uznávány a dostalo se jim většího významu i na veřejnosti.²⁶

Z předchozího tedy vyplývá, že i ve šlechtickém prostředí existoval sociálně podmíněný genderový konstrukt, přestože v tomto prostředí nebylo oddělení „ženského“ a „mužského“ prostoru tak jednoznačné, jako v ostatních vrstvách. Přestože genderový konstrukt feminity šlechtičny odkazoval spíše do privátní sféry, šlechtičny k němu zaujímaly různá stanoviska. V další kapitole této diplomové práce dávám do souvislosti postoje šlechtičen k jejich genderovým rolím spolu s měnícími se společenskými podmínkami v rámci zkoumaného historického období.

1.1.5 Feminita a maskulinita

V různých historických dobách si každá kultura vytváří soubor obecně platných formálních i neformálních norem, jež vymezují, jak se ženy a muži mají v dané společnosti chovat, co je pro ně vhodné a žádoucí, aby se bezproblémově začlenili do společnosti.²⁷

Feminita (ženství) a maskulinita (mužství) jsou představy vytvořené společenskými podmínkami a očekáváními, ne biologickými danostmi. Tyto sociální konstrukty nejsou neměnné a podílí se na formování identity každého jedince. V rámci socializace dochází k osvojení ženské či mužské role a člověk se stává feminní, nebo maskulinní osobností. Není možné spojovat prvky feminity jen s ženami a prvky maskulinity jen s muži. Za feminní vlastnosti považujeme: pasivitu, empatii, slabost, emocionalitu, péči o druhé, přitažlivost atd. Naopak maskulinní vlastnosti jsou: aktivita, logika, síla, racionalita, dominance, agresivita atd.²⁸ Feminita a maskulinita tedy vymezují charakteristické vlastnosti pro jedno nebo druhé pohlaví. Ve skutečnosti má však většina jedinců více feminních nebo maskulinních vlastností nezávisle na svém biologickém pohlaví. V rámci této diplomové práce se zabývám konstruktem feminity žen z vyšších společenských vrstev v západní Evropě, jež se v průběhu staletí proměňoval. Cílem je tedy zmapovat tuto proměnu, probíhající od vrcholného středověku do konce 19. století.

²⁶ REYNOLDS, K. D., pozn. 13, s. 4-6.

²⁷ OAKLEYOVÁ, A., pozn. 3, s. 121.

²⁸ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 23-24.

Rozlišování na feminní a maskulinní se odehrává na dvou úrovních, a to jednak na úrovni vzájemné komunikace mezi jedinci, ale také na strukturální úrovni společnosti, ve které žijí. Genderové charakteristiky jsou velmi diferencované, a to z hlediska kulturního, geografického, společenského a časového. Každá společnost je takto založena a funguje díky tomu, že svým členům předepisuje určité způsoby chování, vlastnosti, ale i vzorce vzájemné interakce dle jejich pohlaví. „*Tyto předpisy jsou zakotveny ve společenských institucích, jako jsou hospodářství, politický systém, vzdělávací systém, náboženství, rodinné uspořádání aj. Institucionalizované vzorce genderové diference jsou souhrnně označovány jako pohlavně – genderový systém společnosti.*“²⁹ Tento systém je založen na určení charakteristických stereotypizovaných vlastností žen a mužů, které zároveň představují genderové role.

Přestože se pohlavně-genderové systémy liší napříč historickými obdobími i kulturami, je možné určit tři vzájemně provázané prvky, jež jsou obsaženy v každém systému. Každý systém tedy zahrnuje sociální konstrukci genderových kategorií na základě biologického pohlaví, dělbu práce na základě pohlaví a společenskou regulaci sexuality. Pohlavně - genderový systém funguje i jako systém sociální stratifikace, tudíž jsou ženy a muži oceňováni ve společnosti nerovnoměrně.³⁰ Další text je věnován genderovým stereotypům, jež vycházejí z daného pohlavně-genderového systému společnosti.

1.1.6 Genderové stereotypy a patriarchát

Lidé mají tendenci přijímat předpoklady, vztahující se k genderu, za obecně platné a správné. Často na nich zakládají svůj přístup k osobám ženského a mužského pohlaví. Genderové stereotypy jsou zjednodušené popisy feminity a maskulinity. Feminita a maskulinita totiž představují jejich paralelu. Určují, jak má vypadat „feminní žena“ a „maskulinní muž“. Tyto stereotypy chápeme jako bipolární, což znamená, že žena nenesé žádné rysy mužství a naopak. Jsou chápány jako univerzálně platné, protože přijímáme všeobecný předpoklad, že charakteristiky, na kterých je založen genderový stereotyp, sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví.³¹ Na těchto stereotypech

²⁹ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 20-22.

³⁰ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 21.

³¹ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 20.

je pak založen rozdílný přístup k osobám ženského a mužského pohlaví a následné přiřazování určitých tradičních vlastností oběma pohlavím. Tyto stereotypy se rovněž promítají do názorů společnosti na role žen a mužů nejen v rodině, ale i ve společenském dění.

Tyto stereotypy si osvojujeme v průběhu socializace. Obvykle nad nimi nepochybujeme, protože představují dlouhodobou zkušenost příslušníků naší kultury, ale také nám poskytují jediný pohled na svět. Změna pohledu na stereotypy je velmi pozvolná, proto stále ještě převládají tradiční obrazy ženy a muže. Cílem ženy je postarat se o manžela, děti a domácnost a vytvářet příjemné domácí prostředí. Sférou ženy jsou tedy rodinné a příbuzenské vztahy a jejich udržování, jako životní prostor je jí tedy vyhrazena sféra soukromá. Na muže pohlížíme také stereotypně. Muži se realizují ve veřejné sféře, kde se předně starají o materiální zajištění rodiny. Poté mají nárok na odpočinek. Co se týká domácích prací, jejich působištěm je nejčastěji dílna apod.³² Na první pohled je zřejmé, že tento popis stereotypů připisovaných ženám a mužům, je značně zkreslený, protože každý jedinec má feminní i maskulinní charakteristiky. Ženy a muži jsou genderovým stereotypům vystavováni již od narození, proto se chovají v souladu své genderové role.

Společnost se tedy řídí společenskou dělbou rolí přisuzovaných ženě a muži. Obsah těchto rolí se různí v závislosti na historické době a společnosti, avšak princip dělby podle pohlaví setrvává beze změn. Činnosti a postavení jednoho pohlaví se vždy liší od činností a postavení toho druhého.³³

Právě Gilles Lipovetsky³⁴ charakterizuje postavení ženy v různých historických obdobích a společnostech. Model "první ženy" charakterizuje postavení ženy v evropském středověku. Hierarchie pohlaví zde byla ustavena rozdělením hodnot podle pohlaví, přičemž mužství byla přisouzena hodnota vyšší oproti ženství. Společenská nadvláda mužů nad ženami podporovala tento princip diferenciacce. Jak již bylo uvedeno výše, uctívané činnosti byly vždy ty mužské. Muži byli tedy spojováni

³² MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008. ISBN 978-80-86429-87-8. S. 187.

³³ LIPOVETSKY, G. *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2007. ISBN 978-80-7260-171-4. S. 249.

³⁴ Lipovetsky používá tento termín ve své esejí o proměnách ženství, spolu s termínem „druhá žena“ a třetí žena“, přičemž charakterizuje postavení ženy v různých historických obdobích a společnostech.

s kladnými hodnotami a ženy s hodnotami zápornými. Nadvláda mužského pohlaví byla zřejmá prakticky všude. Politika a další úctyhodné činnosti byly vždy v rukou mužů. Co se týká funkce mateřství, i zde bylo na ženu nahlíženo jako na podřadnou a podřízenou bytost, přičemž jediná její hodnota byla v potomstvu, jež žena plodí. Úkolů na vyšší úrovni, jež vedou k zisku společenského uznání, se ujímaly jen muži.³⁵

Model „druhé ženy“ se objevuje v době renesance. Představuje roli idealizovaného ženství, přičemž cílem bylo odhalit ženské role a jejich vliv. Byla uctívána přirozenost ženy. Přesto však tato idealizace ženy nezrušila společenskou hierarchii pohlaví. Ženou již tedy nebylo opovrhováno, avšak žena nebyla uznána za rovnoprávný a autonomní subjekt. S příchodem 18. století se rozšířila představa, že žena má velkou moc, neboť má nadvládu nad dětmi a uplatňuje svůj vliv nad mocnými muži. Ženě byla tedy přisouzena role vychovatelky dětí, strážkyně domácího krbu a role „krásného pohlaví“.³⁶ V obou případech byla žena podřízena muži a byla definována vzhledem k němu. Oba modely však ztratily platnost v západních demokraciích 20. století.

Jak již bylo řečeno výše, každá společnost předepisuje svým členům určité způsoby chování podle jejich pohlaví. Tyto předpisy vychází z pohlavně-genderového systému dané společnosti, jež představuje stratifikační systém, kde jsou ženy a muži nestejně oceňováni. Sociální uspořádání, v němž má vše ženské a spojované se ženami nižší hodnotu, než vše, co je mužské nebo spojované s muži, se nazývá patriarchát.³⁷

Patriarchát představuje kulturní systém, ve kterém mají muži oproti ženám nadřazené postavení. Činnosti a vlastnosti, jež vnímáme jako mužské, jsou považovány za hodnotnější, než ty, jež vnímáme jako ženské. Patriarchát udržuje a dále reprodukuje stereotypy o vyvolené pozici muže, jehož místo je ve společnosti a podřízené pozici ženy, jíž je vyhrazena soukromá sféra rodinného života, tedy místo reprodukce. Mužům je ve společnosti přikládána větší významnost, což se projevuje ve sféře veřejné i domácí. Ne všichni muži z této mocenské struktury těží a rovněž ne všechny ženy jsou znevýhodňovány stejným způsobem. Stratifikační efekt tohoto pohlavně-genderového

³⁵ LIPOVETSKY, G. pozn. 33, s. 249-252.

³⁶ LIPOVETSKY, G. pozn. 33, s. 253-254.

³⁷ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 21-22.

systemu je umocňován, ale i zeslabován třídním a etnickým původem a dalšími charakteristikami.³⁸

Co se týká šlechty, jejich domácnost byla tedy rozhodně patriarchální. Patriarchát ve šlechtickém prostředí zůstal zachován po celou dobu existence této společenské vrstvy. Šlechtičny se však na rozdíl od žen z ostatních vrstev těšily větší svobodě, přesto byly také podřízeny mužům své vrstvy. Manželé ve šlechtickém prostředí měli obvykle genderově specifické povinnosti, a to s ohledem na výchovu dětí, řízení majetku a politiky. Často ale vykonávali své propletené úkoly bok po boku.³⁹ Mnoho mužů ve šlechtických kruzích však žilo ve faktickém mnohoženství. Někteří rovněž žili s několika milenkami, jako s vedlejšími manželkami v konkubinátu, jež představuje soužití muže a ženy bez řádného oddání. Tyto ženy měly však společensky nižší postavení než řádné manželky šlechticů.⁴⁰ Ačkoliv mnoho šlechticů patriarchální řád respektovalo, existovaly mezi nimi takové, které ho zcela nerespektovaly či dokonce odmítaly. Právě těmto šlechtičnám je věnována tato diplomová práce. V dalších kapitolách se zabývám jejich postoji k patriarchálnímu řádu a genderovým rolím vůbec.

Následující text je věnován vědním disciplínám gender studies a gender history, jež se předně zabývají uspořádáním vztahů žen a mužů ve společnosti. Dále jsou vymezeny teoretické přístupy k genderovým rozdílům, jež slouží jako základ pro analýzu postavení žen z vyšších společenských vrstev.

1.2 Gender studies a gender history

Tato podkapitola představuje oblast zájmu gender studies a gender history, spolu s feministickou sociologií a opačným paradigmatem, pohlízejícím na gender jako na biologickou danost. Předmětem výzkumu gender studies je jednak analýza struktur a procesů, které se podílejí na sociálním uspořádání vztahů mezi ženami a muži, tak i analýza reprodukce feminit(y) a maskulinit(y) na individuální úrovni, přičemž gender představuje základní kategorii analýzy organizace lidských společností a produktů sociálního a kulturního života. Gender studies se rovněž zabývají rozdíly

³⁸ HAVELKOVÁ, H. První a druhá vlna feminismu: podobnosti a rozdíly. In: Decarli Valdřová, J., eds. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2. S. 169-182.

³⁹ STEINBACH, S. *Women in England 1760-1914: A Social History*. 1st ed. London: Phoenix, 2005. ISBN 0-75381-989-9. S. 86.

⁴⁰ KLABOUCH, J. *Manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962. S. 102.

v postavení a uplatnění žen a mužů ve společnosti a kultuře.⁴¹ Gender studies se tedy nezabývají pouze studiem žen. Věnují se ženám v kontextu celé společnosti, tudíž i ve vztahu k mužům. Stejně je tomu v oboru historie.

Historický aspekt vztahu mezi pohlavími, tedy gender history, mapuje dějiny žen a mužů z hlediska jejich vzájemných vztahů od starověku po současnost. Dějin vzájemných vztahů žen a mužů se jedna strana (ženy) od začátku účastnila, nicméně byla znevýhodněna vyloučením z filozofie, věd i tvorby právních řádů, kde by měla možnost definovat a spoluvytvářet své postavení ve společnosti. Ženy byly vychovávány a učeny, aby pozorně naslouchaly, chovaly se vstřícně, projevovaly úctu a pokoru, zatímco potlačovaly vlastní schopnosti a ambice, aby své nerovné postavení přijímaly jako neměnné a přirozené. Život žen byl v průběhu staletí regulován muži. V patriarchálním řádu se ženy dobrovolně podílely na fungování společenských systémů, které je samotné diskriminovaly.⁴²

Gender history poskytuje pohled na dějiny z hlediska genderu. Téma ženy je vždy současně tématem muže, nelze tedy mluvit o ženách, aniž bychom neměli na mysli vztah mezi ženou a mužem. Tyto dva doplňující se protiklady byly po tisíciletí vnímány jako dvě stránky jednoho jevu, tedy jako zosobněné zlo a dobro, hřích a ctnost, slabost a síla, vlhko a sucho, chlad a teplo apod. Ženě, jež byla po staletí chápána pouze jako atribut muže, byla vždy připsána ta méně příznivá kvalita.⁴³

Dějiny žen se tedy nezabývaly jen ženami samotnými. Mnozí historikové se zajímali o postavení ženy a patriarchální řád. V současné době je ale povědomí o důležitosti tohoto historického přístupu mnohem silnější. Bez žen by nemohly být úplné dějiny mužů a naopak.⁴⁴ Jak již bylo zmíněno, dějinám žen a mužů z hlediska jejich vzájemných vztahů se věnuje obor gender history, který odhaluje skrze

⁴¹ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 14-15.

⁴² VALDROVÁ, J., pozn. 11, s. 170-175.

⁴³ LENDEROVÁ, M. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, s. 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 7.

⁴⁴ BOCKOVÁ, G. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7. S. 7.

genderovou optiku nečekané souvislosti. Umožňuje rozluštit různé jevy jako např. omezování a podceňování žen.

Jak již bylo výše uvedeno, koncept gender zdůrazňuje vztahovost. Je to nástroj umožňující analýzu celé společnosti, zejména vztahů dominance. Joan Scott⁴⁵ použila v rámci historického výzkumu kategorii gender. Přestože nebyla první, kdo zavedl gender v rámci historického výzkumu, je její práce velmi inspirující a nabízí ucelenou koncepci. Scott zamýšlela zavedením kategorie gender vytvoření nového výkladu dějin, bořící mýtus ženských dějin jako doplňku. Ženské dějiny totiž byly a jsou mylně chápány pouze jako něco, co nemá s hlavním proudem historiografie nic společného, něco čímž se zabývají jen ženy a řeší ženské problémy.

Scott tedy považuje gender za analytickou kategorii, jež prostupuje celou společností. Gender jako primární způsob označování mocenských vztahů stojí v samých základech společnosti. V rámci tohoto pojetí jsou mocenské vztahy všudypřítomné. Tudíž vnímáme genderové vztahy jako něco objektivně daného, zakořeněného v základech společenských vztahů. Důsledkem je vnímání genderových vztahů jako strukturujících organizaci společenského života a na jejich základě je distribuována moc. Rozdíl dvou pohlaví, který takto chápeme jako objektivní, se stal vysvětlením pro mnohé rozdíly ve společenských vztazích, ale i pro další fenomény, jež nesouvisí s pohlavím či reprodukcí. Všechny tyto jevy jsou legitimizovány právě rozdílem pohlaví.⁴⁶ Z předchozího vyplývá, že gender má ve společnosti úlohu organizačního principu, přičemž dochází k dělení činností a rolí na ženskou a mužskou. Na první pohled se může zdát, že toto genderové rozdělení organizaci společenského života usnadňuje, na druhou stranu dochází k omezování individuálních schopností jednotlivců ve společnosti.

1.2.1 Sociologické pohledy na gender

Otázky, které jsou spojené s odlišnostmi žen a mužů, do jaké míry jsou tyto rozdíly určeny biologicky, a jak jsou ženy a muži přijímáni v konkrétní společnosti

⁴⁵ SCOTT, J. W. *Gender and the politics of history*. 2nd ed. New York: Columbia University Press, 1999. ISBN 0-231-11857-0. S. 42-43.

⁴⁶ SCOTT, J. W., pozn. 45, s. 42-46.

a kultuře, je možné zodpovědět v rámci dvou základních paradigmat a to strukturálního funkcionalismu či feministické sociologie.

Strukturální funkcionalisté upřednostňují sociobiologický pohled, přičemž kladou důraz na biologickou úlohu jednotlivých pohlaví. Tento směr byl uznáván dříve. Naopak zastánci feministické sociologie upřednostňují sociálně-konstruktivistický pohled, přičemž kladou důraz na sociálně-psychologické determinanty. Významy pojmů žena a muž se tedy konstruují v určitém společenském, kulturním a historickém kontextu.⁴⁷ Na genderové role je tedy možné nahlížet těmito dvěma teoretickými směry, jež jsou blíže představeny v následujícím textu. Tato paradigmata naznačují složitost problému a jsou jedním z teoretických východisek této práce. V této diplomové práci slouží rovněž jako nástroj analýzy genderových rolí žen z vyšších společenských vrstev.

1.2.1.1 Strukturální funkcionalismus: gender jako biologická danost

Ve 40. letech 20. století v USA se v rámci strukturálního funkcionalismu⁴⁸ objevuje vlastní teorie genderových rolí. Tato teorie se zabývá otázkou genderu, přičemž zdůrazňuje zejména komplementaritu rolí žen a mužů. V tomto pojetí mají genderové role původ v biologických charakteristikách žen a mužů, přičemž muži jsou silnější a větší a ženy rodí děti a kojí je. Role obou pohlaví vyjadřují přirozenou polaritu jejich sfér, kde ženská i mužská role obnáší odlišné funkce v rodině a společnosti.⁴⁹ Strukturální funkcionalisté tedy považují odlišnosti v chování a vlastnostech žen a mužů za přirozené. Na genderové rozdíly pohlíží jako na přirozené jevy, čímž v podstatě stírají rozdíl mezi genderem a pohlavím, což naznačuje, že jde o neměnný stav věcí.

Z tohoto pojetí vyplývá, že ženy a muži nemohou změnit své myšlení a jednání, protože taková je jejich přirozenost. Proměna společenského vymezení feminity a maskulinity tedy nemůže mít na lidské chování téměř žádný dopad. Ve skutečnosti je však konstrukt gender velmi tvárný, což dokazují odlišné představy různých kultur i historických období o podstatě feminity a maskulinity. Gender nepředstavuje biologickou danost, ale je utvářen společností.⁵⁰

⁴⁷ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 28.

⁴⁸ Strukturální funkcionalismus představoval vládnoucí sociologické paradigma v období od 40. do 60. let minulého století. Pro sociologii znamenal především metodu analýzy.

⁴⁹ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 23-24.

⁵⁰ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 23-27.

Tato teorie o původu a vývoji genderových rolí podle Šárky Gjuričové⁵¹ nebere v potaz sociální, kulturní a historické okolnosti rozdílností mezi ženami a muži. Gjuričová zdůrazňuje význam společenského a historického vývoje i proměny stylu života a jazyka. V rámci výše uvedené argumentace vyzdvihuje konstrukt gender. Uvádí, že termín gender poukazuje na to, že žena a muž nejsou jednoznačné kategorie, určené anatomicky nebo biologicky, že nelze ženu a muže považovat za jednoduše dichotomické pojmy. Vysvětluje, že tyto pojmy nejsou univerzální, ale jsou proměnlivé na základě konkrétního kontextu života a to ve vzájemné vazbě.

Na základě prezentování genderových rozdílů jako přirozených dochází často ke zneužití tohoto přístupu, který vede k ospravedlnění nerovnosti a diskriminace na základě pohlaví. Moc, jež vyjadřuje schopnost vnučovat druhým vlastní vůli, představuje klíčový koncept kritiky strukturálního funkcionalismu. Za nejmocnější členy společnosti jsou obvykle považováni ti, kteří disponují největší částí společenských prostředků, jako jsou peníze, majetek a nástroje fyzického donucování. V hierarchicky strukturovaných společnostech je nerovnost v rozdělení těchto prostředků často závislá také na individuálních vlastnostech, jež nemohou být ovlivněny, jako je kromě věku a dalších vlastností samozřejmě i pohlaví.⁵²

Jak již bylo zmíněno výše, strukturální funkcionalismus vysvětluje genderové rozdíly na základě přirozenosti a biologické danosti. Biologické rozdíly mezi ženami a muži jsou považovány za určující předpoklad pro odlišné vlastnosti mezi oběma pohlavími, na jejichž základě jsou vymezeny také jejich role a to i v případě, když není prokazatelná biologická příčina. Takto vzniká protikladný přístup k jedincům ženského a mužského pohlaví. Dochází rovněž ke vzniku předsudků a stereotypů, týkajících se vhodného chování jedinců, na základě jejich příslušnosti k určitému pohlaví, aniž by byly brány v potaz jedincovi individuální schopnosti.

1.2.1.2 Feministická teorie: gender jako sociální konstrukce

Na rozdíl od strukturálního funkcionalismu považuje feministická sociologie gender jako kategorii spíše společensky utvářenou, než přirozenou. Termín gender se začal užívat v rámci feministického paradigmatu v druhé polovině 20. století. Gender

⁵¹ GJURIČOVÁ, Š., pozn. 12, s. 71-72.

⁵² RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 28.

je tedy kategorií sociálně konstruovanou, přičemž feminita a maskulinita se utváří v rámci dobového a společenského kontextu, tudíž dochází k určitým proměnám v závislosti na čase a společensko – kulturním prostředí.⁵³

Feministická sociologie tedy akceptuje jak biologické predispozice, tak i vliv socializace. Vyjadřuje názor, že oblast biologického vlivu není možné přesně určit, protože socializace začíná již narozením dítěte nebo dokonce již v průběhu těhotenství. Jako jednu z příčin nerovného zacházení se ženami označuje patriarchální uspořádání společnosti. V patriarchální společnosti jsou muži ekonomickou a politickou silou, jež by jinak v matriarchální společnosti zastávaly ženy, které tam mají dominantní postavení. Ani jeden z těchto systémů tedy není založen na rovnosti, proto ani patriarchát nemůže být vnímán jako norma a tím podporovat přirozenost genderových rozdílů.⁵⁴ Feministické paradigma usiluje o společenskou změnu s cílem vymýcení genderové nerovnosti. Rovněž se snaží zbavit společnost předsudků, že toto paradigma se zabývá pouze otázkou žen. Ve skutečnosti se snaží, aby hlas žen nebyl opomíjen, ale je relevantní pro obě pohlaví. Toto paradigma přináší nové pohledy na genderovou problematiku, tudíž je velkým přínosem pro celou společnost.

Genderová studia a feminismus patří pod stejné paradigma, přesto je nemůžeme považovat za totožné. Kategorie genderu se nevztahuje jen k jednomu (ženskému) pohlaví. Gender v sobě nese označení pro obě pohlaví. Životy žen a mužů byly vždy propojeny a vstupovaly do vzájemné interakce. Nelze tedy uvažovat o jedné kategorii bez druhé. Tato vzájemná provázanost je obsažena i v kategorii genderu. Teorie genderu přináší nový úhel pohledu na vztahy žen a mužů od druhé poloviny 20. století. Naopak koncept feminismu se zabývá různými historickými formami ženského hnutí za práva žen, přičemž první projevy se objevily v Evropě v 17. století.⁵⁵

1.3 Shrnutí

Jak již bylo výše zmíněno, sociální konstrukt gender zahrnuje vzorce chování a vlastnosti, jež jsou v dané kultuře a době považovány za žádoucí pro jedince daného

⁵³ GJURIČOVÁ, Š., pozn. 12, s. 77-78.

⁵⁴ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 28.

⁵⁵ RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J., pozn. 1, s. 20-28.

pohlaví. Feminita a maskulinita se tak stávají normou a ustálenou představou v rámci společnosti. Dále jednáme tak, jako by šlo o odlišnosti přirozené, ne o rozdíly sociálně naučené, přičemž obsahy těchto termínů předurčují ke společenské manipulaci. V rámci této diplomové práce se předně zabývám vlivem patriarchátu na postavení žen z vyšších společenských vrstev, který byl charakteristický pro šlechtické prostředí. Tento systém mužské nadvlády měl značný podíl na definování ženských a mužských rolí v tehdejší společnosti. Níže se zabývám rolemi, jež byly od šlechticů očekávány. Rovněž je zde popsán charakter prostředí, ve kterém se utvářela genderová identita šlechticů.

2. Vývoj postavení žen z vyšších společenských vrstev v rodině a společnosti

Společenský význam šlechticů souvisel především s jejich rolí ve společnosti a rodině. Ačkoliv byly členkami vyšší vrstvy společnosti, byly jako ostatní ženy podřízeny mužům své vrstvy. Byly vnímány jako objekty práv, ne jako jejich nositelky. Ani šlechtičny tedy neměly stejné možnosti uplatnění ve společnosti jako muži z jejich vrstvy.⁵⁶ Postavení těchto žen bylo pevně spjato s rodinnými, politickými, ekonomickými a sociálními vztahy. Šlechtičny byly především kategorizovány dle stanovených rolí: dcera, manželka, matka a vdova. Dále bylo jejich postavení definováno explicitním vztahem k muži a implicitním vztahem k reprodukci samotné.⁵⁷ Postavení šlechticů tedy záviselo na jejich poslušnosti mužské vůli.

Až do 17. století byla biologická funkce ženy považována za její jedinou společností uznávanou roli. Ve šlechtickém prostředí sice šlechtičny zaujímaly určitou sociální pozici na veřejnosti, ale ta byla předně odvozena od jejich nezastupitelné role v reprodukci jejich společenské vrstvy.⁵⁸ Následující text je věnován analýze postavení žen z vyšších společenských vrstev ze západní Evropy, přičemž je zachyceno období od vrcholného středověku do konce 19. století. Předně se zabývám rodinným postavením šlechticů. Jejich role popisují pomocí periodizace životního cyklu. Rovněž analyzuji životní způsob šlechty, který určil šlechtičnám povinnosti, jež neodmyslitelně k této společenské vrstvě patřily. Dále je analyzováno společensko-právní postavení šlechticů.

2.1 Rodinné postavení šlechticů

Šlechtičny byly ve vztahu ke svým vlastním rodinám a v rozsahu své vlastní třídy především ženami. To znamená, že v rodině a své vrstvě měly šlechtičny status jako ženy – individua. V této doméně převládala jejich biologická funkce, nicméně to nebyla jediná sféra jejich působnosti. Ženský životní cyklus byl po staletí určen jejich biologickou rolí a u šlechticů tomu nebylo jinak. Byly dcerami, manželkami, matkami a vdovami.

⁵⁶ Ve smyslu jak rozumíme rovnoprávnosti nyní.

⁵⁷ JOHNS, S. M. *Noblewomen, aristocracy and power in the twelfth-century Anglo-Norman realm*. 1st ed. Manchester: Manchester University Press, 2003. ISBN 0-7190-6304-3. S. 53.

⁵⁸ JOHNS, S. M., pozn. 57, s. 70.

V rámci této podkapitoly se zabývám charakterem šlechtické domácnosti a životním způsobem šlechty, kde měly šlechtičny řadu povinností, jež vyplývaly z jejich postavení. Jejich role se spolu s narůstajícím věkem měnila. Šlechtičny měly odlišné role a postavení jakožto dcery, manželky, matky a vdovy. Jejich postavení bylo ale vždy podřízené mužům jejich vrstvy.

2.1.1 Charakteristika šlechtické rodiny

Co se týká šlechtické rodiny, byla charakterizována jako rodina vícegenerační a patrilinéární. Hlavou rodiny a zároveň jedinou autoritou byl otec. V této linii docházelo i k mezigeneračnímu přenosu ekonomického kapitálu. Společenský status jedince se odvíjel od postavení jeho rodiny. Tomuto typu rodiny náležel monopol na sex a plození dětí. Role zde byly striktně vymezeny, byly hierarchizovány a vzájemně komplementární. Výběr partnera podléhal zájmu rodičů.⁵⁹

Toto starší chápání rodiny, jako příbuzenské sítě vztahů, přetrvalo u šlechty i během 19. století. Šlechtická domácnost byla patriarchálním uspořádáním. Jak již bylo vysvětleno výše, patriarchát představuje formu společenské struktury, která je charakteristická vedoucí úlohou muže. Mužům je tedy přikládána větší významnost ve společnosti. Manželé tak měli obvykle genderově specifické povinnosti, a to s ohledem na výchovu dětí, ale i na řízení majetku a politiky. Často ale vykonávali jejich propletené úkoly bok po boku. Šlechtické rodiny se neskládaly pouze z rodičů a dětí, ale z obrovských sítí vztahů, spojených skrze příbuzenství, patronství a závislost.⁶⁰

Šlechta vždy kladla důraz na význam domova a rodiny. Soukromé záležitosti, jako těhotenství či narození dítěte, měly u šlechty veřejný význam. Narození dědice, nejlépe chlapce, bylo nejdůležitější pro zachování rodinné tradice a přenosu majetku. Když byla tato tradice naplněna, konaly se velkolepé veřejné oslavy.⁶¹ Takto se rozšířil význam rodiny i mimo její přímé členy a role šlechtičny se posílila a rozšířila. Od šlechtičen tedy bylo předně očekáváno zajistit mužského potomka.

⁵⁹ MOŽNÝ, I., pozn. 32., s. 22-23.

⁶⁰ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 86.

⁶¹ REYNOLDS, K. D., pozn. 13, s. 26.

Domácnost šlechticů se přirozeně lišila od domácnosti žen z ostatních vrstev. Domácností šlechticů byl panovnický dvůr, který byl místem vybraného chování s přesně danými způsoby komunikace a ceremoniálních pravidel. Dvůr plnil odpovídající správní a reprezentativní funkce. O chod dvorské domácnosti se staralo početné služebnictvo, které pečovalo především o komnaty, šatstvo, ale i o každodenní potřeby privilegované skupiny.⁶²

Šlechtičny tedy měly k dispozici četné služebnictvo, jehož služeb patřičně využívaly. Jejich hlavním úkolem bylo reprezentovat a udržovat prestiž šlechty. Níže je tedy popsán životní způsob šlechty spolu s povinnostmi šlechticů, jež od nich byly očekávány v rámci jejich společenské vrstvy.

2.1.2 Životní způsob šlechty

V následujícím textu definuji pojem životní způsob, přičemž se zabývám životním způsobem šlechty a jeho vlivem na společnost.

Životní způsob je systém činností a vztahů, životních projevů a zvyklostí, které jsou charakteristické pro určitý subjekt, tedy jedince či skupinu.⁶³ Právě životní způsob vyšší vrstvy byl považován za normu chování pro zbytek společnosti. Šlechta byla vrstvou konzervativní. Představovala vzor, a tak se konzervatismus stal určitým vzorem smýšlení, který si musel každý člověk osvojit. Povinností všech počestných lidí bylo následovat jejich příkladu. Normativní charakter vyšší vrstvy udržoval odpor ostatních vrstev proti jakýmkoli novinkám a poutal lidské city ke starým dobrým institucím a zvyklostem, které byly předány minulými generacemi. Stav, ve kterém šlechta žila, byl pro ni ideální. Měla dostatek financí, symbolizovala úspěch. Byla proti jakékoliv společenské změně. Její životní způsob se poté šířil do nižších vrstev společnosti.⁶⁴

Šlechta tedy trvala na konzervativních hodnotách. Mezi hlavní hodnoty šlechty patřila starobylost, urozenost a čest, spojeny s křesťanskou vírou a charitativní činností. K vlastnictví šlechta přistupovala s úctou, cítila totiž zodpovědnost za budoucí

⁶² LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., eds. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1. S. 282-283.

⁶³ KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2456-0. S. 13

⁶⁴ VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-71-0. S. 83-159.

generace. Úkolem šlechty bylo rovněž pozvednout kulturní a životní úroveň národa.⁶⁵ Aby si však šlechta udržela vážnost a úctu, bylo nutné vystavovat bohatství a moc na odiv. Majetek se stal dokladem úspěchu a byl nezbytným předpokladem pro získání významnějšího postavení ve společnosti. Bohatství začalo být samo o sobě ctností a tato úctyhodnost se přenášela na vlastníka. Vytríbený vkus a ušlechtilé způsoby byly znakem noblesy a kultivovaného člověka. Jejich osvojení vyžadovalo čas, péči a vydání, proto nebylo dostupné pracujícím lidem.⁶⁶

Životní způsob šlechty byl tedy rovněž spojován se zahálkou. Vyšší vrstvy se věnovaly okázalé zahálce, aby odlišily své postavení od ostatních vrstev. Zahálka ale nepředstavovala nečinnost. Charakterizovalo ji neproduktivní trávení času. Produktivní práce byla pro šlechtu nedůstojná. Část zahálky, která byla ostatním vrstvám nedostupná, sloužila k získání vážnosti. Vyšší vrstva docílila vážnosti pouze, když po sobě zanechala viditelný výsledek, který bylo možné vystavovat na odiv.⁶⁷ Šlechta se tedy věnovala zahálce, aby utvrdila své nadřazené postavení.

Co se týká životního způsobu šlechticů, tak majetek a bohatství jim umožňovaly vynakládat vysoké částky na reprezentaci. Tyto výdaje směřovaly především na dvůr a služebnictvo, ale také na stavbu šlechtických sídel a jejich vnitřní vybavení. Dále šlechtičny pořádaly nejrůznější slavnosti a nakupovaly luxusní předměty. Toto nebyly projevy pýchy, neskromnosti a požitkářství. Šlechtičny těmito činnostmi dávaly najevo svou sociální funkci a náležitě se zviditelňovaly. Šlo o zviditelnění jednotlivce i celé sociální skupiny, k níž jedinec přináležel. Zároveň jim šlo však o odlišení od níže postavených vrstev. Hlavním motivem šlechticů bylo udržení a upevnění moci právě skrze tyto činnosti. V dobovém myšlení bylo šlechtické vydávání rozsáhlých prostředků na reprezentaci považováno za samozřejmé a nezbytné. Dokonce i zámky a paláce nesloužily k uspokojování osobních potřeb šlechty, ale především k reprezentaci.⁶⁸ Hlavním úkolem šlechticů bylo tedy reprezentovat a udržovat prestiž šlechty. Vynakládaly vysoké finanční prostředky, dávaly bohatství šlechty na odiv, čímž utvrzovaly své nadřazené postavení.

⁶⁵ DÜLMEN, van R. *Kultura a každodenní život v raném novověku: III. Náboženství, magie, osvícenství*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3. S. 189.

⁶⁶ VEBLEN, T., pozn. 64, s. 28-33.

⁶⁷ VEBLEN, T., pozn. 64, s. 40-44.

⁶⁸ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., pozn. 62, s. 491.

Vytříbený životní styl a vznešené chování byly tedy součástí norem vyšší vrstvy. Skrze nákladné hostiny, zábavy a drahé dary prezentovala šlechta svou zběhlost v etiketě. Co se týká odívání, módy a luxusu byly od počátku spojeny s vyššími společenskými vrstvami. Právě šlechtičny se honosily nejmodernějšími a nejnákladnějšími róbami podle poslední módy. Mnohé z nich diktovaly módní vkus a určovaly módní trendy tehdejší společnosti. Stejným způsobem šlechtičny pečovaly o svoje vlasy, jež měly velmi složitě upravené. Skrze oblečení a účesy se náležitě zviditelňovaly a opět dávaly najevo své finanční možnosti.⁶⁹

Úkolem šlechtičen však nebylo jen reprezentovat a udržovat prestiž své vrstvy. Šlechtičnám se dostalo náležitého uznání, pokud byla naplněna jejich biologická role. Na svou roli manželky a matky byly pečlivě připravovány již od dětství. Následující text je věnován rolím šlechtičen podle fáze jejich životního cyklu. Jak již bylo vysvětleno výše, životní cyklus všech žen byl po staletí určen biologickou rolí. Šlechtičny byly dcerami, manželkami, matkami a vdovami.

2.1.3 Role dcery ve šlechtické rodině

Pro ženy z vyšších společenských vrstev bylo první období života velmi důležité, protože se rozhodovalo o jejich budoucnosti. Mladé šlechtičny byly vychovávány podle tradic své vrstvy, kde se od nich očekávalo osvojení tradičního chování a hodnot šlechty. Byly podřízeny otci a dalším mužům ve své rodině. Jejich sociální role spočívala především v učení, jak být dobrou manželkou a matkou.

Šlechta kladla velký důraz na vzdělání svých potomků. Vedli je k bohatému, tvůrčímu a citlivému pohledu na život. Šlechtičny byly vzdělávány ve znalosti dvorské etikety, cizích jazyků a dalších odvětví. Vyrůstaly na zámcích obklopeny luxusem, nicméně jejich výchova byla často dost přísná, až asketická. Šlechtičny nemusely vykonávat manuální práci. Měly však méně prostoru sami pro sebe. Od velmi nízkého věku si musely zvykat na své budoucí stavovské povinnosti. Reprezentace a život doma nebyly téměř odděleny. Byly učeny udělovat rozkazy a chovat se jako dospělé.⁷⁰ Cílem

⁶⁹ VEBLEN, T., pozn. 64, s. 58-133.

⁷⁰ DÜLMEN, van R. *Kultura a každodenní život v raném novověku: I. Dům a jeho lidé*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-116-3. S. 45-47.

tedy bylo naučit šlechtičny správným způsobům, hodnotám jejich vrstvy a schopnostem, které jsou potřeba k řízení velkých domácností a plnění úkolů vyplývajících z péče o rodinu. Vzdělávání dívek v tomto duchu bylo ve šlechtických kruzích běžným jevem.

Dívky ze šlechtických kruhů byly školeny, aby se staly mladými dámami. Kromě základů čtení, psaní a náboženské výuky se také učily zpívat, hrát na klavír, kreslit a moderním evropským jazykům. Takto byly připravovány pro život budoucí manželky, matky a hostitelky mužů ze společenské elity. Nejdůležitější však bylo, aby se výhodně provdaly. Pokud se šlechtičny neprovdaly a nestaly se následně matkami, byly pro šlechtickou společnost takřka bezvýznamné.⁷¹ Co se týká sňatku ve šlechtickém prostředí, existovala zde dohoda mezi rodinami, jež byla obvykle uzavírána dříve, než děti dosáhly patřičného věku pro svatbu. Nejdůležitější byla urozenost šlechtičen a velikost jejich věna. Šlechtičny musely přijmout manžela, který jim byl vybrán. Většina manželství tedy vznikla na základě smlouvy. Tyto smlouvy se uzavíraly při zasnubách, nicméně byly zrušitelné.⁷² Jak již bylo uvedeno výše, vzdělání a výchova mladých šlechtičen byly zaměřeny na přípravu pro roli manželky a matky. Aby tedy šlechtičny naplnily svou roli a získaly od společnosti uznání, bylo nutné absolvovat tuto výchovu a souhlasit s vhodným protějškem, který byl pečlivě vybírán v rámci šlechtické sňatkové politiky.

Co se týká námluv, tak právě šlechtičny byly zaneprázdňeny organizováním těchto společenských událostí, které byly místem sňatkového trhu pro mladší členy šlechtické společnosti. Když byla vhodná doba, aby si mladí muži a mladé ženy vybrali své partnery, docházelo k tomu pod kontrolou těchto společenských sešlostí, hlavně během plesové sezóny. Tam mohli mladí lidé potkat vhodné protějšky z akceptovatelného prostředí. Zde od nich bylo očekáváno, že si najdou přijatelného partnera.⁷³ Avšak od poloviny 19. století již nebylo uzavírání manželství plně pod kontrolou rodičů, nicméně existovala jistá neformální pravidla. Rodiče stále usilovali

⁷¹ HARRIS, B. J. *English aristocratic women 1450-1550: Marriage and Family, Property and Careers*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0-19-515128-2. S. 27, 42.

⁷² DUBY, G. *Vznešené paní z 12. století II: památka babiček*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-166-3. S. 35-37.

⁷³ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 94.

o nejvýhodnější svazky, jejich dětem byla ale umožněna větší svoboda ve volbě partnera.⁷⁴ Šlechtické bály byly tedy místem, kde se odehrával bezpečný sňatkový trh pro vyšší vrstvu. Většina rodičů zde uplatňovala nějaký vliv při výběru partnera svým dětem. Hlavním důvodem sňatku přesto zůstalo zvětšení majetku a moci.

Sňatek byl podmíněn přínosem majetku a stejně důležitá byla pro šlechtickou společnost schopnost zplodit dědice. Ačkoliv bylo mnoho nevěst provdáno již v období dospívání, tehdejší společnost měla určité výhrady k vdavkám takto mladých děvčat.⁷⁵ Manželství hrálo rozhodující roli v určení charakteru a kvality celého dospělého života šlechticů. Jejich budoucí pozice zcela závisela na bohatství a politické moci manželů, proto se rodiče snažili své dcery provdat do nejbohatších a nejmocnějších rodin, aby jim zajistili finanční jistotu a dobré společenské postavení.⁷⁶ Právě očekávání sňatku formovalo životy šlechticů takřka od narození. Od nejmladších let byly v tomto duchu vychovávány. Jejich štěstí a blahobyt závisely zvláště na charakteru vztahu manželů a na úspěšném vykonávání povinností manželky.

U žen byl samozřejmě považován stav manželský za žádoucí, ale pro mnohé z nich nebyl dosažitelný. Neprovdané šlechtičny byly většinou posílány do klášterů, kde byly hlídány, vyučovány umění a mravnosti.⁷⁷ Svobodné šlechtičny často přispívaly do rodiny malými částkami a službou v domácnosti, nikdy se však neúčastnily takových aktivit, kontroly nad prostředky, společenského uznání, ani míry samostatnosti, jež byly umožněny provdaným šlechticům a vdovám. Nezaujímal ani významnou roli v rodinných sítích patronství, přesto byly ceněny a milovány jako jedinci. Svobodné šlechtičny většinou působily jako negativní vzor pro mladší šlechtičny.⁷⁸

První období životního cyklu šlechticů mělo tedy rozhodující význam pro jejich budoucí život. Šlechticům byly vštěpovány vzorce chování a hodnoty, jež se váží k sociálnímu statusu jejich vrstvy. Byly podřízeny otci a ostatním mužským

⁷⁴ JALLAND, P. *Women, marriage and politics 1860-1914*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1987. ISBN 978-01-9822-668-0. S. 45.

⁷⁵ WARD, J. C. *Women in England in the Middle Ages*. 1st ed. London: Hambledon Continuum, 2006. ISBN 1-85285-346-8. S. 123.

⁷⁶ HARRIS, B. J., pozn. 71, s. 44-45.

⁷⁷ DUBY, G. pozn. 72, s. 119-120.

⁷⁸ HARRIS, B. J., pozn. 71, s. 88.

příbuzným v rodině, přičemž se od nich očekávalo osvojování zvyklostí a životního stylu šlechty. Šlechtičny byly především připravovány pro jejich budoucí role manželek a matek. Až do raného novověku bylo důvodem ke vzniku manželství zvýšení bohatství a moci. Naopak v 19. století byl výběr partnera svobodnější, tedy ne zcela pod kontrolou rodičů.

2.1.4 Role manželky a matky ve šlechtické rodině

Manželstvím přešly šlechtičny do nové rodiny, většinou velmi vzdálené od místa, kde se narodily. Převzetím role manželky se musely přizpůsobit manželovým zájmům a neznámému prostředí. I když byly šlechtičny součástí manželovy rodiny, většinou udržovaly styky se svou rodinou. Hlavní povinností manželky ze šlechtických kruhů bylo opatřit dědice. Narození alespoň jednoho mužského potomka bylo považováno za rozhodující pro zajištění kontinuity rodiny. Přesto povinnosti šlechtičen zacházely dále. Očekávalo se od nich, že budou přispívat k prospěchu a významu rodiny. Možnost šlechtičen podporovat rodinu závisela zejména na společenských sítích. Proto bylo nezbytné, aby byly viděny s dalšími vlivnými šlechtici a panstvem.⁷⁹

Šlechtické domácnosti byly přísně patriarchální. Co se týká manželství šlechtičen, jejich povinnosti byly genderově rozděleny a to s ohledem na výkon politické moci, výchovu dětí i správu majetku. Přesto však manželé vykonávali své role bok po boku.⁸⁰ Od šlechtičen se očekávala podřízenost, a pokud nebyly poslušné, dávali jim manželé najevo svou nespokojenost. Přesto zvyky šlechtické společnosti umožňovaly partnerům rozdílných povah v manželství setrvat, a to i přes jejich milostné plotky, jež udržovali v tajnosti. Mohli tedy žít odděleně a stýkat se minimálně.⁸¹ Pokud byly šlechtičny dobrými partnerkami a spolupracovnicemi svých manželů, manželství byla většinou spokojená.

Z předchozího vyplývá, že po celá staletí šlechtičny řídily vzdělávání a péči o své děti, podílely se na budování manželovy kariéry a šťastného manželství. Vykonávání těchto úkolů zvyšovalo jejich vliv nad užitím manželových příjmů, rozšíření jejich moci a autority v domácnosti. Šlechtičny spravovaly rodinný majetek, usilovaly o prestiž rodiny a podílely se na rodinné politice. Byly často milovanými

⁷⁹ WARD, J. C., pozn. 75, s. 102-105.

⁸⁰ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 86.

⁸¹ REYNOLDS, K. D., pozn. 13, s. 6.

společnicemi a spolupracovnicemi svých manželů. Jejich záviděníhodná pozice pramenila zčásti z jejich finanční nezávislosti na mužích. Působily zejména jako hostitelky, pořádaly večere a plesy, které byly výhradně v politickém duchu.

Dále měly šlechtičny zodpovědnost za rodinný majetek, pracovaly v partnerství s manžely a zastupovaly je v jejich nepřítomnosti. Byly tedy schopny zaujmout manželovo místo ve správě majetku i válce. Jejich aktivity v politice závisely hlavně na manželově nepřítomnosti.⁸² Jak již bylo uvedeno výše, tato pozice jim poskytovala jedinečné příležitosti pro politické, společenské a ekonomické aktivity. Přesto byly ale podřízeny mužům stejného postavení.

Šlechtičny si svého nerovného postavení byly vědomy, přičemž ke svému podřízenému postavení zaujímalý různé postoje. Některé se s tímto obrazem identifikovaly, jiné se vůči němu vymezovaly či dokonce bouřily. Některé z nich využívaly různých formálních výhod svého statusu a hledaly jiné způsoby, jak se prosadit a seberealizovat. Tyto šlechtičny tedy dobové genderové konstrukty nerespektovaly. Společnost, svázaná striktními tradicemi a pravidly, však neměla pochopení pro jejich pokusy o emancipaci. Až na počátku 18. století se šlechtičnám podařilo překročit mužské hranice a tím pádem získat určité možnosti a svobody.⁸³

Dalším významným obdobím v životě šlechtičen bylo mateřství. Úspěch v reprodukci jejich společenské vrstvy zajišťoval přežití šlechtického rodu. Ačkoliv se šlechtičny nikdy nemohly stát úplnými členy otcovské linie manželů, představovaly pro ně děti budoucnost, obzvláště co se týká synů. Role matky budoucí generace posilovala vztah s jejich manželi. Šlechtičny vyjadřovaly lásku ke svým dětem spíše zajišťováním ekonomického a politického jmění, než aby se o ně staraly.⁸⁴ Šlechtičny totiž hojně zaměstnávaly kojné a chůvy. V pozdějším věku byly děti šlechticů často posílány do dalších šlechtických domácností, aby získaly více zkušeností ze společenského života a také vlivné známé.⁸⁵ Ze všech povinností šlechtičen bylo tedy nejdůležitější opatření mužského dědice.

⁸² WARD, J. C., pozn. 75, s. 102-105.

⁸³ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., eds., pozn. 62, s. 33-34.

⁸⁴ HARRIS, B. J., pozn. 71, s. 128.

⁸⁵ WARD, J. C., pozn. 75, s. 56.

Pokud šlechtičny nepřivedly na svět zdravého syna, často to považovaly za osobní selhání a nesplnění svého společenského úkolu. Mnohdy byl na šlechtičny vyvíjen tlak, jelikož šlechtická společnost očekávala mužského dědice.⁸⁶ Naopak narození dcery nebylo vítáno, děvčátkům se proto často nedostalo dostatečné mateřské lásky. Po narození byly předány kojné, později k vychovatelce a na internát. Jakmile to bylo možné, byl jim nalezen vhodný manžel. Šlechtičny znaly spojitost mezi kojením a sníženou plodností. Často této informace využívaly a posílaly děti ke kojným, protože si přály opakovaně otěhotnět.⁸⁷

Šlechta se po celá staletí řídila tradicí a patriarchálním uspořádáním, proto platily rozdělené úlohy obou pohlaví. Úkolem šlechtičen tedy bylo společensky reprezentovat, opatřit mužského dědice, přinést nějaký majetek či alespoň určité společenské zvýhodnění. Šlechtičny tedy měly zajistit pokračování rodu a zároveň se měly ujmout vedení domu, zejména po dobu manželovy nepřítomnosti, čímž se výrazně zvyšovala jejich moc. Jak již bylo vysvětleno výše, šlechtičny byly schopny spravovat rodinný majetek a účastnit se politického dění stejně tak, jako jejich manželé.

2.1.5 Role vdovy ve šlechtické rodině

Vdovství představovalo pro šlechtičny důležitou fází jejich bytí. Připravilo jim nové příležitosti a otevřelo nové vztahové možnosti. Vdovství bylo nejvlivnějším obdobím životního cyklu šlechtičen.

Až do raného novověku spousta mužů z vyšších společenských vrstev zemřela mnohem dříve, než jejich manželky, což bylo velmi často způsobeno velkým věkovým rozdílem manželů. Poté si některé šlechtičny užívaly vdovské svobody. Byly osvobozené od nevýhod provdaných žen a vykonávaly role, které prvně převzaly při zastupování svých manželů a pokračovaly v prosazování prosperity svého rodu. Pokud byly stále atraktivní, byly znovu provdány. Pokud se však odmítly znovu provdat, převzaly správu majetku a řídily jej volně jako muži.⁸⁸ V tomto období relativní nezávislosti se ženy z vyšších společenských vrstev nejvíce zviditelnily. Pro šlechtičny bylo vdovství klíčem k ekonomické nezávislosti a relativní společenské svobodě.

⁸⁶ LAURENCE, A. *Women in England 1500-1760: A Social History*. 3rd ed. London: Phoenix Press, 2002. ISBN 1-84212-622-9. S. 181.

⁸⁷ MCMILLAN, J. F. *France and women, 1789-1914: gender, society and politics*. 1st ed. London: Routledge, 2000. ISBN 0-415-22602-3. S. 3.

⁸⁸ JOHNS, S. M., pozn. 57, s. 70-72.

I když se později šlechtičny v západní Evropě nevdávaly až tak mladé, ve vrcholném středověku trvalo jejich manželství velmi krátce, což bylo způsobeno předčasným úmrtím o mnoho let starších manželů. Na rozdíl od novověku, kde díky větším možnostem vědy a zlepšením péče o zdraví, měl manželský pár větší naději prožít delší část života společně. Šlechtičny, jako vykonavatelky manželovi vůle, jako ochraňovatelky svých dětí, jako správkyně majetku, zásadně přispěly ke stabilitě a prosperitě svých rodin. Následující text je věnován jejich společensko-právnímu postavení, jež se v průběhu staletí měnilo.

2.2 Společensko-právní postavení šlechtičen

Jak již bylo zmíněno výše, zejména právní poměry ovlivňovaly výrazným způsobem životy šlechtičen. Přestože šlechtičny patřily do privilegované skupiny, nebyly plně způsobilé ke všem právům své sociální skupiny. Stavovské právo totiž neuplatňovalo princip rovnosti uvnitř jednotlivých skupin. Tím pádem se lišilo postavení žen a mužů v rámci šlechty. Právě právní poměry byly prvkem, jenž určoval reálné postavení šlechtičen a v důsledku toho i rozhodoval o jejich skutečném životě a jejich prožívání. V této podkapitole popisují společensko-právní postavení šlechtičen. Zabývám se jejich přístupem ke vzdělání, a jak se měnil názor na vzdělanost šlechtičen. Dále popisují politickou aktivitu šlechtičen, jaké měly šlechtičny pravomoci při rozhodování spolu s manželi i bez nich, a následně se věnuji jejich přístupu k majetku a možnostem, které z jejich finanční nezávislosti vyplývaly.

2.2.1 Přístup ke vzdělání

Jak již bylo zmíněno výše, šlechtičny byly předně připravovány pro život budoucích manželek, matek a hostitelek mužů ze společenské elity. Na jejich výchově a vzdělávání se kromě vychovatelek podílely i jejich matky.⁸⁹ Bylo žádoucí, aby mladé dívky ze šlechtických kruhů byly vychovány tímto způsobem. Přesto ale existovaly šlechtičny, jež se s touto rolí neztotožnily, toužily po vědění a usilovaly o vyšší vzdělání.

⁸⁹ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 173-174.

Ve šlechtické společnosti, spolu s šířením myšlenkového směru osvícenství⁹⁰, vznikala v 18. století typ vzdělané ženy. Tyto ženy se shromažďovaly k filozofickým diskuzím, dopisovaly si s jinými ženami a muži a dokonce vydávaly knihy. Posléze šlechtičny začínaly uplatňovat nárok na rovnocenné vzdělání, jehož získání bylo možné pouze samostudiem nebo v soukromých hodinách.⁹¹

V souvislosti s šířením osvícenství společnost upřednostňovala přirozené uzpůsobení ženy. Člověk byl považován za rozumného, ale jeho povaha se lišila dle pohlaví. Ženám byla společností přiznána citová vnímavost, fantazie, spolu s neschopností hlubšího uvažování a rozumu. Rozumové uvažování zůstalo vyhrazeno mužskému organismu. Biologické uzpůsobení předurčilo ženě společenskou roli matky a manželky. Vzdělání žen mělo sloužit morálce, bylo akceptováno pouze jako duchovní cvičení. Další vývoj se lišil z hlediska třídního postavení. Šlechtičny se mohly nadále věnovat intelektuálním diskuzím. Na rozdíl od měšťanek, které mohly uplatnit získané vzdělání pouze v nejužším rodinném kruhu. V 19. století bylo ženám definitivně odepřeno vyšší akademické vzdělání. V opozici však stály bojovnice za ženská práva. Posléze, již v demokratickém a občanském prostředí, tyto ženy pokračovaly v myšlenkách, které zformulovala společenská elita na počátku osvícenství, ve smyslu skutečné politické emancipace.⁹²

Jak již bylo zmíněno výše, osvícenci byli proti intelektuálnímu vzdělávání a emancipaci šlechtičen. Mnoha šlechtičnám se ale podařilo překročit mužské hranice a tím pádem získat určité možnosti a svobody. Šlechtičny obohatily literární kulturu na konci 18. století, ale také začaly vést salony.⁹³

⁹⁰ Osvícenství je myšlenkový směr 18. století, který znamenal převrat ve vývoji evropského myšlení. Tomuto myšlenkovému směru a jeho vlivu na postavení šlechtičen je věnována následující kapitola.

⁹¹ IM HOF, U. *Evropa a osvícenství*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-394-0. S. 205-296.

⁹² IM HOF, U. pozn. 91, s. 208 - 210.

⁹³ Salony představovaly volnou formu společenského styku, kde se konverzovalo nad politickými, filozofickými či literárními tématy. Byly organizovány šlechtičnami, přičemž největšího rozmachu dosáhly v 18. století v době osvícenství. (HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V. *Evropské salony: Vrcholy zaniklé ženské kultury*. 1. vyd. Jinočany: H + H Vyšehradská s.r.o., 2004. ISBN 80-7319-0 26-5. S. 5-7.) Salonní kultuře je věnována podkapitola 3.2.4.

2.2.2 Podíl a účast na politické moci

Je velmi obtížné měřit vliv žen ze šlechtických kruhů ve vysoké politice, ale je zřejmé, že jejich současníci respektovali politickou moc, kterou tyto ženy disponovaly. Ženy z vyšších společenských vrstev, na rozdíl od žen z ostatních vrstev, byly schopny jednat politicky. V nejvyšších vrstvách byla politika ženám neobyčejně zpřístupněna. Ženám z vyšších vrstev však nebylo povoleno volit, proto tyto ženy jmenovaly mužské příbuzné jako své zástupce pro volbu svých hlasů. Přesto mělo mnoho žen ze společenské elity aktivní roli ve volbách. Organizovaly volební kampaně, které byly vnímány jako část ženské zodpovědnosti k jejich rodině. Tyto ženy také psaly dopisy na podporu svých kandidátů, nebo přímo žádaly o hlasy.⁹⁴ Šlechtičny, které vlastnily půdu, neměly žádné potíže s ovlivňováním průběhu voleb, stejně jako muži, ačkoliv volit a účastnit se zasedání nemohly. Jelikož se politika řešila z valné části i soukromě, šlechtičny se jí mohly také účastnit a to zejména v intimních podmínkách s mocnými muži.⁹⁵

Šlechtičny byly důvěřnicemi svých manželů, účastnily se volebních kampaní a od konce 19. století bylo mnoho z nich členkami různých ženských politických organizací a ženských hnutí. Jejich sociální role se tedy staly náročnějšími. Šlechtičny byly ženy aktivně myslící, různorodých zájmů a vyhraněných názorů. Některé z nich tedy usilovaly o to být více než důvěřnicemi svých manželů, tudíž požadovaly větší svobody a práva. Rovněž zakládaly ženské politické organizace a skutečně usilovaly o možnost žen volit.⁹⁶ Z výše uvedeného vyplývá, že rozšíření pravomocí dalo šlechtičnám širší pole možných politických funkcí. Šlechtičny tak mohly snadněji ovlivňovat politické záležitosti a zasloužit se o rozšíření volebního práva i na ženy.

V době, kdy se šlechtičny těšily neformálnímu, ale rozhodujícímu přístupu do politiky, bylo jejich hlavním úkolem udržovat identitu jejich rodu. Tyto činnosti byly potřeba zejména v období, kdy se šlechta obávala následků francouzské revoluce a zejména na konci 19. století, kdy byla jejich moc i status nejvíce napadány. Během těchto období byla šlechta napadena buržoazií, což vedlo k veřejnému přezkoumávání

⁹⁴ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 85-97.

⁹⁵ VICKERY, A. *Privilege and Power: British Politics, 1750 to the Present*. 1st ed. Stanford: Stanford University Press, 2001. ISBN 0-8047-4284-7. S. 154.

⁹⁶ JALLAND, P., pozn. 74, s. 203-205.

jejich rolí. V Anglii i Francii došlo na konci 19. století k úpadku šlechty, jakožto uzavřené společenské elity, kvůli rostoucí demokratizaci společnosti a politiky. Došlo ke změně politického systému, společenských zvyků i ekonomické infrastruktury společnosti. Šlechtičny si udržely společenský a kulturní vliv, ale ne politickou moc.⁹⁷

2.2.3 Mocenské a rozhodovací procesy

Veřejná práva, která šlechtičny využívaly, byla spíše práva jejich vrstvy, než pohlaví. Šlechtická společnost byla charakteristická tím, že šlechtičny sdílely téměř všechny aspekty šlechtické moci – řízení majetku, disponování patronství i výkon politické moci. Přesto byly ale podřízeny mužům jejich vrstvy.⁹⁸ Šlechtičny při těchto aktivitách však nejednaly izolovaně, ale spolupracovaly se svými manželi. Byly schopny zaujmout jejich místo ve správě majetku v jejich nepřítomnosti, ale i jako hostitelky byly velmi důležité pro kariéru svých manželů. Tím pádem jejich aktivity a role v národní a místní politice závisely především na manželově nepřítomnosti, se kterou se zvětšovala i jejich moc.⁹⁹

Šlechtičny tedy získaly různé formální výhody ze svého statusu (pokud byl dostatečně vysoký), nicméně byly vyloučeny z moci, která doprovázela mužský status. Šlechtičny velmi často ovlivňovaly rozhodování svých manželů a v případě ovdovění vládly nebo se staraly o rodinné hospodářství samy. Mnohdy vyvíjely vlastní aktivitu, ať už vzdělávací, charitativní nebo duchovně formační. Z toho vyplývá, že šlechtičny měly poměrně široký prostor pro vlastní iniciativu a činnost.

V raném novověku docházelo k pomalým změnám v rozložení mocenských pravomocí mezi manželi. Sociální síla žen se přibližovala sociální síle mužů, nicméně se nejednalo o proměnu přímočarou, spíše se zdála na první pohled málo znatelná. Z časového hlediska lze sledovat postupné snižování tlaků na přísné dodržování stávajících norem a vznik rovnoprávnějšího postavení mezi manželi, založené na větším sebevědomí šlechtičen.¹⁰⁰

⁹⁷ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 95.

⁹⁸ VICKERY, A., pozn. 95, s. 152.

⁹⁹ WARD, J. C., pozn. 75, s. 105.

¹⁰⁰ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 86.

2.2.4 Majetek

Na rozdíl od žen z ostatních vrstev měly šlechtičny svůj majetek. Tento majetek měly obvykle oddělený od manžela. Byl ve formě úvěru a byl kontrolován mužskými správci a to nejčastěji příbuznými. Přesto šlechtičny nemohly v Anglii do roku 1870 vlastnit majetek legálně. Až v 19. století dal majetek šlechtičnám úplný pocit nezávislosti. Těmto ženám se otevíraly značné možnosti, pokud disponovaly velkým majetkem. Vlastní bohatství jim umožnilo podporovat umělce, vést salony, ale i organizovat charitativní činnost. Členstvím v mocné vrstvě a vlastním bohatstvím byly na prvním místě šlechtičnami, sdílejícími výsady se šlechtici, a na druhém místě ženami, sdílejícími podřazenosti s dalšími dcerami, manželkami a matkami.¹⁰¹ Do značné míry tedy záleželo na tom, z jaké sociální vrstvy ženy pocházely. Čím vyšší společenské postavení, tím spíše měly ženy vyšší majetkové zabezpečení a také mohly s tímto majetkem volně zacházet.

2.3 Shrnutí

V rodině měly šlechtičny status jako ženy – individua. Zde byla role šlechtičen určena jejich biologickou funkcí. Jakožto členky vyšší vrstvy společnosti měly šlechtičny status své vrstvy. Jejich hlavním úkolem bylo reprezentovat svou vrstvu a zajišťovat prestiž své rodině. Z jejich vysokého postavení vyplývaly různé povinnosti, jež byly nezbytné pro fungování a udržení šlechtické domácnosti. Co se týká role šlechtičen v rodině a společnosti, docházelo ke změnám v závislosti na jejich věku. Šlechtičny charakterizovaly jiné činnosti a povinnosti jako dceru, manželku, matku a vdovu. Přestože byly šlechtičny členky vyšší vrstvy společnosti, jejich postavení bylo stále podřízené mužům jejich vrstvy. Šlechtičny neměly stejné možnosti a uplatnění ve společnosti jako jejich muži. Společnost uznávala pouze biologickou roli ženy a to i v případě šlechtičen, které zaujímaly určitou pozici na veřejnosti. Až na počátku 18. století se šlechtičnám podařilo překročit mužské hranice a tím pádem získat určité možnosti a svobody. Následující kapitola je věnována právě vlivu myšlenkového směru osvícenství na postavení šlechtičen, na jejich možnosti a uplatnění v rámci jejich vrstvy a ve společnosti.

¹⁰¹ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 85-97.

3. Proměna role žen z vyšších společenských vrstev

Základním východiskem této práce je pohled na proměny rolí, postojů a možností šlechticů. V této kapitole se předně zaměřím na to, jaké možnosti měly šlechtičny k seberealizaci, vedle úkolů být manželkou a matkou. Rovněž se budu zabývat životním stylem šlechticů a jejich specifickými rolemi. Dále budu řešit, jaké cesty vedly k vyššímu vzdělání šlechticů, jak souvisely s proniknutím šlechticů do světa politiky. Členství v mocné vrstvě šlechticů zajistilo mimořádná privilegia a to nejen ve vztahu k ženám z ostatních vrstev, ale i mužům z ostatních vrstev. Šlechtičny byly tedy na prvním místě šlechticami, sdílejícími výsady se šlechtici, a na druhém místě ženami, sdílejícími podřazenosti s dalšími dcerami, manželkami a matkami.

Výsady, jež šlechtičny využívaly, byly spíše výsadami jejich vrstvy než pohlaví. Měly tedy na rozdíl od většiny žen několik dalších specifických rolí, kromě role matky a manželky. Tyto další funkce pro ně znamenaly status, stejně tak jako zodpovědnost a smysl veřejné prospěšnosti. Bohatství, sociální status a politický vliv jim zajišťoval výsadní postavení. Tato pozice jim poskytovala jedinečné příležitosti pro politické, společenské a ekonomické aktivity. Jejich pozice tedy pramenila zčásti z jejich finanční nezávislosti na mužích, ale také z různých formálních výhod z jejich statusu. Šlechtičny sdílely se svými manželi některé aspekty moci šlechty - řízení majetku, disponování patronství i výkon politické moci. Přesto neměly všechna privilegia, která doprovázela mužský status.¹⁰²

Šlechtičny si svého nerovného postavení byly vědomy, avšak myšlenka rovnosti pohlaví byla po dlouhou dobu pouze utopií. První hlasy o zrovnoprávnění zazněly v souvislosti s šířením myšlenkového hnutí osvícenství v evropských salonech na počátku 17. století. Šlechtičny následně požadovaly právo na vzdělání, lásku a svobodnou volbu partnera.¹⁰³ V následujícím textu je předně vymezen historicko-sociální kontext doby, přičemž se zaměřuji na myšlenkový směr osvícenství, jež měl zásadní vliv na změny ve společnosti a tudíž i na postavení šlechticů v dalších obdobích. Dále popisují životní styl a činnosti šlechticů, jež vykonávaly jako členky

¹⁰² LAURENCE, A., pozn. 86, s. 15.

¹⁰³ BOCKOVÁ, G., pozn. 44, s. 334.

privilegované vrstvy společnosti a v neposlední řadě jejich působení v salonech. Šlechtičnám se zde otevřely nové možnosti a začaly toužit po osobní emancipaci.

3.1 Vliv idejí a podmínek osvícenství na proměnu role šlechtičien

V západní Evropě, zejména v Anglii a Francii, se začala vytvářet nová ideologie, zvaná osvícenství. Osvícenství označuje ideový směr v období přechodu společnosti od feudalismu ke kapitalismu. Počátky osvícenství spadají již do 16. století. Hlavní myšlenkou tohoto směru byla idea pokroku. Osvícenství znamenalo převrat ve vývoji evropského myšlení.¹⁰⁴

Kultura osvícenství byla výhradně mužskou záležitostí, ženy se směly podílet maximálně pasivně. Osvícenství ustanovilo nadvládu muže v domácnosti. Osvícenci se vyslovovali pro základní vzdělání pro ženy, s možností dalšího vzdělávání, jež by odpovídalo jejich společenským rolím. Ženy byly vyloučeny z vyššího školního a univerzitního vzdělání a osvícenské společnosti jim byly také nepřístupné. Veřejných diskuzí se ženy mohly účastnit pouze v omezené míře a to jako manželky, nebo dcery členů. Učenost, spolu s osvícenskou činností, byly údajně neslučitelné s úlohou žen ve společnosti. Přesto vždy existovaly šlechtičny, kterým se podařilo překročit hranice stanovené muži. Osvícenství však nechtělo přistoupit na jakoukoliv emancipaci, třeba jen intelektuální, dokonce ani v případě šlechtičien. Avšak některé ženy, hlavně z řad šlechty, získaly určité možnosti a svobody. Ke změně tedy došlo až na přelomu 17. století, kdy začaly tyto ženy organizovat salony. Bez úsilí těchto čtenářek a partnerek rozhovorů by literární kultura na konci 18. století nedosáhla takového rozmachu.¹⁰⁵

Osvícenství také ovlivnilo vznik a rozvoj hnutí za ženská práva. Osvícenci požadovali svobodu a přirozená práva pro každého. Přestože byla požadována svoboda a lidská práva, neplatilo tak stejně pro ženy a muže. Možnost rovných práv nejen pro muže, ale i pro ženy, byla popřena. Osvícenští filozofové se shodli na názoru, že principy rozumu a osvícenství nebyly aplikovatelné na ženy. Byli přesvědčeni, že ženy ve své podstatě nejsou schopny uvažovat vlastním rozumem a svobodně se rozhodovat. Ženy byly označovány za bytosti, které jsou ovládány city a vášněmi

¹⁰⁴ IM HOF, U. pozn. 91, s. 12.

¹⁰⁵ VAN DÜLMEN, R., pozn. 65, s. 253.

a tudíž jejich účast ve veřejné sféře nebyla žádoucí. Bylo na ně nahlíženo pouze jako na manželky a matky. Postavení muže a ženy tedy začalo být nápadně rozdílné a nerovnoprávné.¹⁰⁶

Tyto představy byly však v rozporu s hlavní ideou osvícenství. Mnozí se snažili dokázat, že principy osvícenství lze aplikovat na muže i ženy. Byla požadována stejná osobní práva a svobody. Osvícenství tak přispělo ke vzniku ženské otázky. Hovořilo se o postavení žen a byly navrhovány způsoby, jak zlepšit postavení ženy jednak v rodině, ale i ve vzdělávání a státě. Díky osvícenským debatám o právech, svobodách a tomu, že ženám byly tyto principy upírány, vzniklo a rozšířilo se ženské hnutí, dnes nazývané jako první vlna feminismu. Nermalou zásluhu při utváření ženského hnutí mělo i potvrzení nového uspořádání společnosti a přijetí idejí osvícenství, tedy vznik nových občanských zákoníků a deklarácí.¹⁰⁷ Jak již bylo zmíněno výše, doba osvícenství poskytla šlechticům nevídané možnosti. Šlechtičny stály v čele salonů, čímž získaly prominentní roli. Začaly toužit nejen po vyšším vzdělání, ale i po větší společenské reprezentaci, nových prožitcích a hlavně po osobní emancipaci.

Na počátku 17. století vzniklo hnutí „preciozek“, jež si dovolilo označit úlohu manželky a matky za „nudnou otročinu“ a za překážku v svobodném rozvoji ženiny osobnosti. Toto hnutí zůstalo omezeno pouze na šlechtu a zasáhlo především Francii a Anglii. Mělo vliv na vývoj společnosti, kultury i literatury, ale také na změnu v chování a požadavcích šlechticů. Šlechtičny byly nazývány „preciozkami“. Tyto ženy dodržovaly zásady „preciozity“, které považovaly za nutnost, pokud chtěly ve společnosti něco znamenat. Bouřily se proti autoritě otce či manžela, často odmítaly sňatek a rodinu, nebo ihned po porodu přenechávaly své děti v péči chův a vychovatelů, aby se mohly věnovat svým intelektuálním zábavám. Přístup ke stejnému vzdělání s muži považovaly za samozřejmost.¹⁰⁸

Dnes bychom mohli konstatovat, že požadavky těchto žen byly feministického ražení. Následující „osvícené“ 18. století je ve šlechtickém prostředí ve znamení pozvolného vyrovnávání rozdílů v uplatnění obou pohlaví. Opouštělo se tedy od přísného rozdělení

¹⁰⁶ ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8. S. 7-9.

¹⁰⁷ ABRAMSOVÁ, L., pozn. 106, s. 260.

¹⁰⁸ HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0. S. 9-10.

na ženský a mužský svět, charakteristického pro patriarchální uspořádání společnosti. Formovalo se příznivé prostředí pro uznání rovnoprávnějšího postavení žen a mužů na veřejnosti.

Jak již bylo zmíněno výše, období osvícenství je pro postavení ženy klíčové. Bylo věkem prvních racionálních diskuzí o roli ženy. První úvahy o rovnosti pohlaví se šířily ve šlechtickém prostředí, kde byla vzdělaná žena samozřejmostí. Osvícenství se sice filozoficky vyrovnalo s problémem sociální rovnosti, avšak ne s rovností obou pohlaví. Téměř současně vyvstal požadavek rovnosti lidí před zákonem s požadavkem rovnosti obou pohlaví. Spekulovalo se o omezení svobody ženy ve prospěch rodiny a společnosti, zda se i na ženu vztahuje požadavek svobodného sebeurčení, či zda má být její místo jen v rodině. Zastánci uvolnění poměrů argumentovali tím, že žena je především člověk, její život se tedy nevyčerpává údělem matky a manželky. Genderový konstrukt feminity šlechtičny odkazoval spíše do privátní sféry, aby byly manželkami a matkami. Šlechtičny k tomuto konstruktu zaujímaly různé postoje. Mohly se s ním zcela ztotožnit, s jistou modifikací ho přijmout nebo ho odmítnout. Některé šlechtičny se s modelem identifikovaly, jiné požadovaly jistou modifikaci, například v podobě přístupu ke kvalitnějšímu odbornějšímu vzdělání či přístupu do politiky a některé ho zcela odmítaly.¹⁰⁹ V této diplomové práci se předně zaměřuji na šlechtičny, které dobové genderové konstrukty nerespektovaly. Mnoho z nich se tedy ocitalo v rozporu s dobovým nastavením genderových schémat.

Pokud tedy šlechtičny porušily stereotyp vzorné manželky a matky, společnost se od nich často distancovala. Nadále již nebyly vhodnými vzory. Staly se nebezpečnými elementy, jež dávaly najevo svou nezávislost a chtěly samy rozhodovat nejen o svých aktivitách, ale i o svém těle. Odmítaly uznat svou závislost na manželovi.¹¹⁰ Bylo zřejmé, že tyto šlechtičny nadále nerespektovaly odvěký model manželského soužití, kdy žena stojí po boku muži v práci i mimo ni. Tyto šlechtičny polemizovaly se zaběhnutými společenskými schématy a většinou se již od útlého mládí nesrovnaly s náhledy společnosti, jež se v mnohém ohledu přičily jejich přesvědčení.

¹⁰⁹ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., eds., pozn. 62, s. 33-34.

¹¹⁰ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., eds., pozn. 62, s. 539.

Šlechtičny panující konvence zpochybňovaly a tím ohrožovaly představu o řádu a zavedeném společenství.

Šlechtičny tedy nebyly ve své době rozhodně přijímány jednoznačně - byly osobnostmi akceptovanými, obdivovanými, ale i odsuzovanými a zatracovanými, avšak vždy výjimečnými. Šlechtičny zastávaly pevná stanoviska, která je na jedné straně přibližovala k nejmocnějším tehdejšího světa, ale na straně druhé jim činila řadu nepřátel a obtíží. Šlechtičny se nevepsaly do dějin pouze jako manželky předních šlechticů, ale i tím, že aktivně zasahovaly do života, který je obklopoval a do událostí, které spoluprožívaly. Ve své době byly často považovány za vzory. Byly vzdělané, charakterizovala je společenská obratnost, bystrost i vtip, rovněž byly schopny samostatného politického úsudku.¹¹¹

Jak již bylo řečeno výše, šlechtičny si svou genderovou roli uvědomovaly. Vztahovaly svůj obraz k obrazu obecně přijatelnému, k dobovému konstruktu feminity. Některé se s tímto obrazem identifikovaly, jiné se vůči němu vymezovaly či dokonce bouřily a následně vyvíjely úsilí pro získání přístupu ke vzdělání, politice a dalším činnostem, jež byly spojeny pouze s mužským pohlavím.

Jednou z nich byla i Georgiana Spencer-Cavendish, vévodkyně z Devonshiru. Její životní osud se odehrával v Anglii, v letech 1757-1806. Tedy v době a prostředí, jež měly pevně daná pravidla, vymezená postavením i pohlavím. Ačkoliv si tato šlechtična byla vědoma svého podřízeného postavení k manželovi, byla na svou dobu ženou velmi emancipovanou. Proslula svou pokrokovostí a snahou o emancipaci, ale i oblibou v milostných avantýrách, skandálech, intrikách a hazardních hrách. Byla oslňující a velmi oblíbenou hostitelkou, jež určovala módní trendy. Dnes je označována jako průkopnice ženské emancipace a v podstatě se stala jejím symbolem. Popularitu ji přineslo její neobyčejné charisma, svobodomyslnost, ale i angažovanost v politice. Byla stoupenkyní liberální strany a požadovala volební právo, navzdory nepřejícím společenským pravidlům. Společnost, svázaná striktními tradicemi a pravidly, však

¹¹¹ BŮŽEK, V. Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku. In: LENDEROVÁ, M. eds., *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6. S. 96.

neměla pochopení pro její pokusy o emancipaci.¹¹² Termín emancipace označuje vymanění se ze závislosti na někom nebo na něčem, znamená zisk svobody, společenské nezávislosti a rovných práv.¹¹³ V 18. století pojem emancipace neexistoval, přesto jsou v dílech a postojích některých šlechticů patrné náznaky emancipačního vědomí.

Jak již bylo uvedeno výše, v 18. století se v západní Evropě vytvořily podmínky pro rovnoprávnější postavení šlechticů. Některé šlechtičny se svým chováním vymkly z panujících konvencí, zakotvených ve šlechtickém prostředí. Specifické prostředí dvora jim umožnilo prostor pro seberealizaci, i vyjádření vlastních názorů a odmítnutí panujícího modelu, především dominanci manžela.¹¹⁴ Následkem vlivu osvícenství a dalších faktorů tedy došlo k pozvolnému odpoutání od dříve nezpochybnitelného a všeobecně přijímaného konstruktů feminity, a to pouze v rámci šlechty.

Právě salony se vyznačovaly debatami o ženských právech. Šlechtičny zde vystupovaly jako emancipované ženy: svobodně si vybíraly partnery, získávaly materiální prostředky intelektuální činností, aktivně se zajímaly o sociální otázky. Aby byly požadavky ženského emancipačního hnutí úspěšné, musela být rovnost obou pohlaví podmíněna politicky, tedy právně zakotvena a vymahatelná. Ačkoliv spatřujeme náznaky ženského emancipačního hnutí v západní Evropě již v době osvícenství a Velké francouzské revoluce, tyto úspěchy přichází ovšem až po první světové válce.¹¹⁵ Následující text je věnován specifickým činnostem, kterými se šlechtičny seberealizovaly.

3.2 Počátky emancipace šlechticů a jejich seberealizace

Jak již bylo uvedeno výše, šlechtičny měly řadu povinností, jež vyplývaly z jejich příslušnosti k vyšší vrstvě. Tímto se lišily od žen z ostatních vrstev, jež měly povinnosti naprosto odlišné. V této podkapitole popisují život šlechticů a zaměřují se na jejich role, jež se neslučovaly s rolami žen z ostatních vrstev. Z postavení

¹¹² FOREMAN, A. *Georgiana: The Dutchess of Devonshire*. 1st ed. New York: Modern library, 1998. ISBN 978-0375753831. S. 17-23.

¹¹³ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. Vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0. S. 72.

¹¹⁴ LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., pozn. 62, s. 35.

¹¹⁵ LENDEROVÁ, M. *Slavkov a ženský boj?* In: ÚSTAV HISTORICKÝCH VĚD [online]. 14. 1. 2010 [vid. 2. 4. 2012]. Dostupné z: <http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema08/s08.htm>.

šlechtičen vyplývala řada povinností - společenská reprezentace, organizování šlechtického života, podporování umění a další aktivity, jimž je věnován následující text. Právě těmito činnostmi se šlechtičnám podařilo získat jisté výhody, které vyplývaly z přístupu do veřejného života, jež byl ženám z ostatních vrstev uzavřen. Šlechtičny zde plnily významné role, byly takřka nepostradatelné pro fungování šlechtické společnosti.

V 18. století byly šlechtičny neobyčejně aktivní. Provozovaly salony, psaly a zabývaly se novými styly literatury, podporovaly spisovatele i filozofy. Udržovaly rodinné a společenské vazby, skrze knihy, dopisy a společenské styky a šířily své názory. Prostřednictvím patronství pomáhaly, dávaly rady a zakládaly instituce, čímž ovlivňovaly i politické dění. Veřejně se angažovaly na rozvoji vzdělanosti žen. Zabývaly se osvětovými a dobročinnými aktivitami a šířením a podporou vzdělanosti žen.¹¹⁶

Jak je známo, žádná z těchto aktivit nevedla přímo k získání politických práv pro ženy, přesto byly šlechtičny součástí politického dění tehdejší doby. Svět politiky, vzdělání, umění a vědy se týkaly jen zlomku žen, které dokázaly této výhody patřičně využít. Těmito ženami byly převážně šlechtičny. Ostatní ženy získávaly přístup až od konce 19. století. Veškerý popisovaný vývoj postavení žen se tedy týká pouze žen z vyšších vrstev a je popisován z jejich hlediska.

3.2.1 Koncept seberealizace v životě šlechtičen

Z předchozího textu vyplývá, že šlechtičny měly možnost usilovat o naplnění své existence a o realizaci svého potenciálu, tedy o potřebu seberealizace. Některé z nich této možnosti využívaly. Na rozdíl od mužů a žen z ostatních vrstev měly totiž šlechtičny základní potřeby v podobě bezpečí, majetku, stravy apod. plně uspokojeny. V tomto úsilí se však mezi sebou značně lišily. Tato diplomová práce je zaměřena na šlechtičny, jež se snažily naplnit své schopnosti a záměry.

Co se týká uspokojování potřeb, můžeme mluvit o tzv. hierarchii potřeb.¹¹⁷ Obecně platí, že uspokojení níže položených potřeb je podmínkou pro vznik potřeb

¹¹⁶ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 85-97.

¹¹⁷ Abraham Harold Maslow byl americký psycholog, který roku 1943 definoval hierarchii lidských potřeb, přičemž naše potřeby jsou v jejím rámci znázorněny do jakési pyramidy od nejnižších po nejvyšší.

vývojově vyšších. Mezi nižší potřeby patří potřeby základní (strava, spánek apod.), dále pak potřeba bezpečí a jistoty, potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti, potřeba uznání a úcty. Za nejvyšší potřebu je považována potřeba seberealizace, která charakterizuje lidskou snahu naplnit své schopnosti a záměry.¹¹⁸ Cílem je tedy uspokojení našich potřeb. Vyhledáváme a snažíme se realizovat právě takové osobní cíle, jež učiní náš život významným a hodnotným. Přesto člověk dosáhne celkového uspokojení velmi zřídka. Při uspokojení jednoho typu potřeby se totiž vynoří jiný typ.¹¹⁹ Pokud jsou tedy uspokojeny potřeby nižší, přichází nutkání uspokojit potřebu seberealizace.

Z předchozího tedy vyplývá, že šlechtičny byly materiálně zajištěny a nemusely na rozdíl od ostatních vrstev „bojovat o přežití“, měly pevné rodinné zázemí. Příslušnost k vyšší vrstvě společnosti pro ně znamenala také možnost získat uznání a prestiž. Přesto však šlechtičnám něco scházelo. Toužily po možnosti svobodně využít svůj talent a schopnosti. Jak již bylo vysvětleno v předchozím textu, ideje a podmínky osvícenství přispěly značně k sebeuvědomění šlechtičen. Šlechtičny začaly naplňovat svou potřebu seberealizace.

Potřeba seberealizace znamená snahu o autonomii, kompetenci a další sociálně vztažné motivy. Při uspokojování této potřeby dochází k uskutečňování individuálních způsobilostí. Jedinec se stává někým, kým chce být. Seberealizovaná osobnost lépe vnímá realitu, akceptuje sebe sama a druhé, vyjadřuje se vyšší vnímavostí vůči problémům, objektivitou, potřebou privátnosti, vůlí a aktivním jednáním, oceňováním základních životních hodnot, pocitem sounáležitosti a zejména interpersonálními vztahy. Tím, že má tato osobnost přiměřeně uspokojené základní potřeby, snadno využívá své možnosti a je motivována hodnotami, které ji zajímají. Tato osoba je oddaná nějakému úkolu, např. svému povolání či nějaké „milované činnosti“. Jde o odevzdanost, zasvěcení se něčemu, vždy jde ale o něco nadosobního, nesobeckého.¹²⁰

Jak již bylo zmíněno výše, šlechtičny měly plně uspokojeny základní potřeby, tudíž měly možnost využít svůj potenciál a věnovat se činnostem, jež je naplňovaly.

¹¹⁸ MIKŠÍK, O. *Psychologické teorie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-926-X. S. 160-165.

¹¹⁹ MIKŠÍK, O., pozn. 118, s. 166-168.

¹²⁰ HOSKOVEC, J., NAKONEČNÝ, M., SEDLÁKOVÁ, M. *Psychologie 20.století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0300-4. S. 166-168.

Předně se angažovaly v charitativní činnosti, což bylo tehdejší patriarchální společností akceptováno. Mnohé z nich, vedeny hodnocením společnosti a rodiny, ztrácely odvahu vzdát se starých vzorů a vytvořit nové a plnější způsoby seberealizace. Některé se však věnovaly činnostem, které pro jejich pohlaví nebyly žádoucí, čímž riskovaly přízeň rodiny i společnosti. Toužily svobodně vytvářet svou vlastní existenci, chtěly v životě dělat něco cenného. Tyto šlechtičny přijaly odpovědnost za volbu a usměrňování svého osudu.

Aby se tedy mohl jedinec plně rozvinout a seberealizovat, je nutné opustit staré zvyky a být ochoten riskovat. Všechny tyto aktivity proto vyžadují odvahu. Jedinec musí být otevřený novým idejím a zkušenostem, což ale vede k růstu obav z neznámého a tudíž se posiluje tíhnutí k bezpečí a jistotě. Výsledkem je tendence k omezení se na uspokojování potřeb na nižší hladině. Tendenci k seberealizaci často kazí také sociálně kulturní prostředí, a to kulturními stereotypy, nebo uvalováním určitých norem a omezení - například co je považováno za feminní, a co již nikoliv. Zásadní vliv na maximální využití potenciálu jedince má tedy společnost.¹²¹

3.2.2 Filantropky a patronky

Angažovanost šlechtičen ve prospěch utlačovaných a chudých byla předstupněm a nástrojem jejich úsilí ve věci ženské emancipace. Toto milosrdenství, poskytované šlechtičnami, vyžadovalo velkou osobní sílu, tudíž bylo v rozporu s představami o slabých a zdrženlivých ženách. Šlechtičny v těchto dobročinných aktivitách spatřovaly své povolání, ale i poslání, jelikož tato práce obnášela nejen spoustu energie, ale i finančních prostředků. Tato činnost byla nehonorovaná. Šlechtičny si skrze tuto činnost rozšiřovaly obzory, cestovaly, přicházely do styku s různými institucemi a politikou. Získávaly samostatnost, přičemž si více uvědomovaly nedostatečnost svého vzdělání.¹²²

Šlechtičny, jež se orientovaly na filantropii, se snažily přispět ke kolektivnímu blahu. Svou sociální angažovaností vytvořily vlastní alternativu k řešení „třídní otázky“ a to třídním bojem, čímž se dostávaly k vlastní intelektuální a subjektivní existenci.¹²³ Šlechtičny braly svoje povinnosti velmi zodpovědně. Byly často zapojeny v charitě,

¹²¹ MIKŠÍK, O., pozn. 118, s. 171.

¹²² BOCKOVÁ, G., pozn. 44, s. 148-149.

¹²³ BOCKOVÁ, G., pozn. 44, s. 150.

vzdělávání a církvi na svém panství i v okolí. Obvykle disponovaly penězi, jídlem, oblečením a radami chudině. Šlechtičny o své charitativní činnosti nepodávaly zprávy výborům, neinformovaly komise a nevedly žádné záznamy. Věřily, že interakce tváří v tvář mezi dárcem a příjemcem má velmi pozitivní vliv. Šlechtičny chudinu na svých panstvích většinou dobře znaly, navštěvovaly nemocné a velmi chudé.¹²⁴

Výčet jejich povinností vypadal následovně. Šlechtičny se učily mluvit na veřejnosti, vést účty, nabírat nové členy a spolupracovat s dalšími organizacemi. Tyto činnosti ale sloužily také k udržení patriarchální převahy a byly podporovány jako vhodné ženské povinnosti. Těmito aktivitami se ženská dobročinná činnost pomalu přesouvala ze soukromé do veřejné sféry a šlechtičny tak rozšiřovaly možnosti své sociální role.¹²⁵ Šlechtičny svou roli tedy posunuly nejen do charitativní činnosti, ale i do činnosti společenské a politické. Tak se povinnosti, jež vyplynuly z dobových představ o ženské přirozenosti, do určité míry přetransformovaly do moci ve veřejné sféře. Šlechtičny se snažily o zlepšení sociálních podmínek, zakládaly organizace a provozovaly charitativní činnost. Nejen aby podporovaly nadřazenost šlechty, ale také ze snahy o zlepšení situace chudších vrstev.

Šlechtičny také uplatňovaly moc a vliv skrze patronství, čímž si zvyšovaly prestiž v očích nižších vrstev, ale i v rámci šlechty. Patronky byly příznivkyněmi umění, které podporovaly. K patronství je vedly politické, náboženské ale i osobní důvody. Patronstvím děl literárních, historiografických, genealogických, modlitebních i básnických se dostaly k politickému a společenskému vlivu. Byly patronkami autorů, písařů, ilustrátorů a tiskařů, a tím povzbuzovaly i další šlechtičny ke čtení knih. Některé dokonce tvořily vlastní díla. Psaly náboženské texty, osobní dopisy a smlouvy, ale i dětskou a formální literaturu, jako například poezii. Šlechtičny měly přístup ke zdrojům, čímž mohly ovlivňovat ceny knih a zároveň výběrem knih rozšiřovaly svůj individuální zájem. Důležité je, že se šlechtičny svou činností v patronství literatury staly aktivními, měly svoji taktiku. Tím, že mohly samy vybírat texty, šířily své myšlenky. Je zřejmé, že se alespoň takto mohly uplatnit v rámci vysoké kultury.

¹²⁴ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 89-90.

¹²⁵ FUCHS, R. G. - THOMPSON, V. E. *Women in nineteenth century in Europe: Gender and History*. 1st ed. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 0-333-67605-X. S. 138-139.

Patronstvím literatury měly šlechtičny vliv na vzdělanost, šířily etičtější přístup k životu. Také znaly cizí jazyky, což jim umožňovalo překládat cizí díla.¹²⁶

Šlechtičny těmito projevy štědrosti dávaly najevo svou zbožnost, milosrdenství, ale i kulturní vyspělost. Filantropie a patronství nebyly jedinými aktivitami, jež spadaly pod povinnosti šlechtičen. Šlechtičny byly také zodpovědné za společenské události, skrze které šlechta udržovala společenské styky a zajišťovala si tak výsadní postavení.

3.2.3 Organizátorky a hostitelky šlechtické společnosti

Jedním ze způsobů interakce šlechtičen s ostatními z jejich vrstvy byla účast na společenských událostech (jako např. plesech či divadelních představeních apod.), a to zejména při sezóně, která sloužila každoročně jako období zábavy, kultury a nápadné spotřeby. Šlechtičny pořádaly slavnostní večere a večírky, čímž si udržovaly své přátele a známé. Okázalostí a pohostinností si tedy získávaly úctu v okolí a rozvíjely svůj sociální kapitál¹²⁷. Jejich hlavním úkolem bylo reprezentovat a zajišťovat prestiž těmito společenským událostem. Když se panstvo bavilo, bylo úkolem šlechtičen dohlížet na přípravu, stejně jako na samotnou událost.¹²⁸ Úkolem šlechtičen tedy nebylo jen organizovat a dohlížet na společenské události, ale také udržovat rodinnou prestiž skrze společenské styky. Proto bylo nezbytné, aby šlechtičny byly viděny s dalšími vlivnými šlechtici a panstvem.

Šlechtičny měly také velmi důležitou roli v udržování chodu panství. Tato činnost se stala zdrojem jejich identity a zde získaly částečné formální uznání. V této sociální sféře se domov a politika ladně překrývaly, večírky a společenské události byly na denním pořádku. Většina setkání se konala doma, spíše pro společenské a politické účely, než pro zábavu. V roli majitelky domu byly šlechtičny také zaměstnavatelkami. Najímaly, platily, dohlížely a propouštěly rodinný personál. Pokud se s rodinou přesouvaly na jiné panství, řídily hladký přenos věcí i služebnictva. Šlechtická

¹²⁶ JOHNS, S. M., pozn. 57, s. 36-43.

¹²⁷ Pojem sociální kapitál definoval Pierre Bourdieu jako sociální síť vztahů a známostí, jež působí při přenosu sociální privilegizace. (KELLER, J., pozn. 16, s. 203.)

¹²⁸ STEINBACH, S., pozn. 39, s. 93.

domácnost totiž nadále přetrvávala ve středověké tradici putování mezi domy a majetkem, a to částečně z důvodu módy, ale také pro udržování jejich moci a společenské nadřazenosti. Šlechta často vyhledávala sezónní pobyt na venkově. Šlechtičny byly ve velké míře zodpovědné za vytvoření a trvání tohoto působiště. Mnoho z nich bylo úzce zapojeno do renovování okolí, vybavování domů nábytkem a jejich zdobením a to takovým způsobem, který jim poskytoval komfort, ale zároveň vykazoval jejich bohatství, status a záliby, čímž posiloval pozici šlechtických rodin.¹²⁹ Role šlechtičen byla při udržování společenské nadřazenosti nepostradatelná. Jejich hlavním úkolem bylo získání vážnosti, čímž utvrzovaly nadřazené postavení své vrstvy. Jak již bylo zmíněno výše, tyto události sloužily hlavně k politickým účelům. Šlechtičny se takto setkávaly s politikou takřka denně.

V době osvícenství mnoho šlechtičen vedlo salon, který představoval centrum kulturního, společenského, ale i politického života. Následující text je věnován právě salonní kultuře, jež poskytla šlechtičnám nevídané možnosti.

3.2.4 Salonní kultura v době osvícenství

Salony patří k nejvýznamnějším jevům evropských kulturních dějin. Spolu s rozvojem osvícenství dosáhly v 18. století největšího rozmachu. Salony poskytovaly prostor pro ženskou kulturu a vybraný životní styl. Na půdě těchto salonů se odehrával společenský život dam z vyšších společenských vrstev, které byly v jeho středu. Tyto dámy byly nesmírně nadané pro společenské styky. Byly to výrazné osobnosti, byly velmi originální a kultivované. Tyto ženy inspirovaly, zprostředkovaly i vyrovnávaly. Na denním pořádku bylo konverzování a filozofování nad různými tématy, zejména politickými. Vliv na evropskou kulturu byl nezměrný, zejména ve Francii a Anglii.¹³⁰

K pojmu salon se neváže žádná pevně vymezená definice. Nicméně některé konstantně vyskytující se znaky umožňují tento pojem blíže určit. Salon představoval v nejširším slova smyslu volnou, nenucenou formu společenského styku, kde účel setkání nebyl blíže určen. Ohniskem byla nejčastěji žena z vyšších společenských vrstev. Účastníci těchto setkání patřili k různým společenským vrstvám. Společná jim byla konverzace na politické, literární nebo filozofické téma.¹³¹

¹²⁹ REYNOLDS, K. D., pozn. 13., s. 40.

¹³⁰ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 5-7.

¹³¹ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 9.

Salony vznikly ve feudálním systému, do kterého se dostatečně integrovaly, zároveň ale vytvořily nový způsob života. Dáma zde byla považována za morální autoritu ve smyslu duchovní moci. Přijímání byli nejdříve jen literáti, později byl umožněn přístup také umělcům všeho druhu, odborníkům i učencům. Literární salon se stal místem pro konverzaci. Označením salonu jako literárního, není míněn nějaký literární jev, ale intelektuální diskuze, která byla upřednostňována v literatuře i filozofii. To, co bylo v salonu řečeno, mělo jisté estetické kouzlo.¹³²

3.2.5 Nejvýznamnější saloniéry

Středem salonního společenství byla saloniéra, nebo-li hostitelka. Na rozdíl od společnosti dvora, kde vládl patriarchální princip, zde byl volný prostor, který byl udržován ženou a radikálně se vymezoval proti kulturním institucím mužské společnosti. Samy saloniéry považovaly salon za svůj životní úkol, osobně se angažovaly a byly si vědomy důležitosti osobní empatie. Saloniéra obvykle představovala bohatou dámu, která byla duchaplná a oplývala vtípem, což působilo ve společnosti jako magnet. Jejím úkolem bylo vytvořit kultivovanou atmosféru, při které svou osobností zaručovala duševní pohodu, inspirovala zajímavé rozhovory a vyrovnávala protiklady. V této sféře společenského styku hostitelka podporovala originalitu, jež obohacovala všechny přítomné. Saloniéry přijaly nové myšlenky osvícenství, tudíž se nezávislost a tolerance staly hlavními rysy salonů. Šířily evropského ducha, byly skvělými partnerkami v konverzaci nad důležitými tématy. Rovněž se věnovaly literatuře a ve svých dílech podporovaly ženskou vzdělanost, jako prostředek pro rozšíření sociálních možností žen. Ospravedlňovaly účast žen v literárním světě i v politice.¹³³ Níže jsou uvedeny jedny z nejvýznamnějších saloniér, jež se věnovaly otázce ženských práv, literatuře a politickému a společenskému dění tehdejší doby.

Madame de Lambert byla první francouzskou saloniérou, která navázala kontakty mezi šlechtickým a intelektuálním světem. Tato saloniéra žila v letech 1647-1733, tedy v době největšího rozmachu salonů. V jejím salonu přednášeli slavní

¹³² HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 40, 41.

¹³³ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 11.

spisovatelé, umělci i filozofové. Polemizovalo se především o přednosti moderního před starobylým. Madame de Lambert usilovala o svobodu ducha i o osvobození se od nátlaku veřejného mínění a autorit. De Lambert byla ztělesněním spojení klasiky a osvícenství. Svoji duchovní, společenskou uměleckou nezávislostí měla vliv na pozdější salony. De Lambert se již v mladém věku věnovala zejména četbě a vlastnímu psaní, zajímala se o literaturu a psala básně. Mimořádné úsilí věnovala místu ženy ve společnosti. Napsala několik textů, zabývajících se touto tematikou. Její salon byl v tomto moderním duchu poznamenán. Byl otevřen celé řadě šlechticů, literátek i hereček, což byla tehdy výstřednost.¹³⁴

Madame de Tencin byla pokračovatelkou madame de Lambert. Tato francouzská saloniéra žila v letech 1682-1749. Na popud otce strávila mládí v klášteře, kde byla proslulá svou zálibou vést rozhovory. Po smrti otce se přestěhovala k sestře do Paříže a začala vést okázalý život u dvora, kde se seznámila s hlavními osobnostmi pařížské společnosti. Její společenský život byl plný skandálů, prožila řadu krátkých, nicméně užitečných vztahů pro její kariéru. Byla považována za bystrou a inteligentní. Její rozsáhlá korespondence a romány vstoupily do dějin. Madame de Tencin se věnovala především politickým otázkám a patřila k prvním, kteří tušili Velkou francouzskou revoluci, což jako myšlenka vyslovená ústy ženy byla v 18. století dosti vyzývavá.¹³⁵

Mezi další významné saloniéry Francie a Anglie patřily Mademoiselle de Scudéry, Madame de La Fayette, Marquise de Rambouillet, Madame de Sévigné, Madame Geoffrin, Mademoiselle de Lespinasse, Madame Necker, Françoise de Graffigny, Marie du Deffand, Madame d'Éspinay, Elizabeth Montanu, Hester Týrale, Madame de Condorcet a další.¹³⁶

Mezi nejvýznamnější hosty Madame de Condorcet patřila například Olympe de Gouges, francouzská spisovatelka a autorka díla „Deklarace práv ženy a občanky“, kde požadovala stejná práva pro ženy, a to nejen rovnost před zákonem, ale i rovnost v odpovědnosti v rodině a domácnosti. Byla členkou společenství Cercle Social,

¹³⁴ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 45-47.

¹³⁵ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 48.

¹³⁶ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 50.

jež prosazovalo rovnost žen a mužů v politice i legislativě. Právě Madame de Condorcet, další obhájkyň ženských práv, poskytla svůj dům jako útočiště pro toto společenství. Sama de Condorcet byla autorkou eseje na obhajobu ženských práv, nicméně její dílo bylo zastíněno britskou feministkou Mary Wollstonecraft.¹³⁷ Jak již bylo zmíněno výše, v době osvícenství mnoho šlechticů vedlo salon, kde se věnovaly především intelektuálním diskuzím nad literárními, ale i politickými tématy. V následující podkapitole je popsán vliv osvícenského myšlení a salonní kultury na postavení šlechticů.

3.2.6 Vznik rovnoprávnějšího postavení šlechticů

Šlechticny se nevěnovaly jen politickým a filozofickým diskuzím. Jak již bylo uvedeno výše, některé z nich byly také obhájkyňmi ženských práv. Především usilovaly o získání volebního práva, možnosti vyššího vzdělání a svobodné volby partnera. V tomto se lišily od žen z nižších vrstev, které měly jiné požadavky. Stejně tak jako ženy z ostatních vrstev byly ale podřízeny mužům své vrstvy. Svoji nerovnoprávnost si šlechticny uvědomovaly a některé z nich vyjadřovaly nesouhlas.¹³⁸ Šlechticny tedy měly určitou roli v boji za ženské vzdělání a volební právo, přičemž jejich postoje měly k hnutím bojujícím za práva žen velmi blízko.

Právě v salonech se šlechticny pod vlivem osvícenských filozofů a umělců vzdělávaly a rozšiřovaly si své obzory. Doba osvícenství byla v tomto ohledu velmi významná obzvláště pro ženy z vyšších společenských vrstev, protože duchovní svoboda literárního světa a společenské uvolnění podstatně přispělo k jejich rovnoprávnějšímu postavení. V této době se mnoho šlechticů snažilo vést salon, čímž zdůrazňovaly svou svobodu. Přijímaly do svého salonu, koho chtěly a mohly tím pádem zjistit, jaký je zájem o jejich osobu. Snažily se tedy získat co nejvíce slavných a vážených osobností do sféry svého vlivu a salon se stal sférou jejich moci. Salony měly nesmírný vliv na tehdejší společnost. Byly středem kulturního, společenského i politického světa. Šlechticny zde nejen inspirovaly a byly múzami, ale stály v čele salonního života. Následně byla ohodnocena tato společenská role ženy, přičemž zesílily pochyby

¹³⁷ FERGUSON, M. *First Feminists: British Women Writers 1578-1799*. 1st ed. Bloomington: Feminist Press, 1985. ISBN 0-19-820727-1. S. 412-425.

¹³⁸ Nicméně cesta k rovnoprávnosti nebyla vůbec snadná, až po 1. světové válce ženy získaly první práva.

o stereotypch, kterými byla ženská role opletena a s nimiž se literatura až do té doby spokojila.¹³⁹

Šlechtičny si vybojovaly nové postavení ve společnosti, které vedlo k novému pochopení sebe samých. Osobní kariéra a profesní angažovanost se staly důležitějšími, než elitární společenské akce, které vyžadovaly obrovské množství času. Šlechtičny již neuznávaly omezení, která byla po staletí jejich pohlaví vytyčena, ale požadovaly stejná práva, kterým se vždy těšil muž. Chtěly již dění samy určovat i řídit, nechtěly být pouze zprostředkovatelkami. Ačkoliv byly šlechtičny středem dění i hlavní hybnou silou společenských akcí, nebylo jim to vždy přiznááno. Došlo tedy ke změně v sebeuvědomění šlechtičen, jejichž snaha o emancipaci jim vnutila mužský model chování. Šlechtičny převzaly mužské symboly „bojovat“, „zvládat“ a „dobývat“.¹⁴⁰ Jak již bylo uvedeno výše, některé šlechtičny se bouřily vůči dobovému konstruktivnímu feminině, jež ženě přisuzoval roli podřízenou. Snažily se získat přístup ke vzdělání, politice a dalším činnostem, které byly spojeny pouze s mužským pohlavím. Tyto ženy, ovlivněny osvícenským myšlením, vystupovaly jako emancipované a angažovaly se v salonech a politice. Oprostily se od tradičního pojetí své role a staly se obhájkyněmi ženských práv. Právě šlechtické prostředí jim umožnilo prostor pro seberealizaci, vyjádření vlastních názorů a odmítnutí dominance manžela.

Narůstající profesionalita šlechtičen, obzvláště tedy jejich literární a novinářská činnost, odkrývala nové obzory, jež měly s neúčelnými, konverzačně zaměřenými schůzkami předchozího století čím dál méně společného. Saloniéry se proměnily v publicistky, hostitelky v angažované feministky. V průběhu 19. století se postupně měnil charakter salonů. Z konzervativních forem se vyvinuly intelektuálně zaměřené salony. Ačkoliv byly salony i nadále společensky a kulturně volným prostorem, nové důvody pro společenská setkání jejich formu podstatně změnily. V průběhu 19. století byly tyto společenské akce nahrazeny setkáními zaměřenými předně politicky a vědecky.¹⁴¹

¹³⁹ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 40-41.

¹⁴⁰ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 169, 170.

¹⁴¹ HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V., pozn. 93, s. 141, 142.

První náznaky emancipace se týkaly nejdříve jen šlechtičen. Byly důsledkem jejich individualizace v salonech. Literární salon tedy patří mezi významné jevy evropských kulturních dějin. Stal se symbolem evropského ducha a místem zrození emancipace žen z vyšších společenských vrstev. Salon představoval svobodný prostor kultury, myšlení, ale i prostor pro emancipaci šlechtičen vně společenských norem, jež určovaly ženě předem stanovenou roli přizpůsobovat se.

3.3 Shrnutí

Přestože šlechtičny patřily do vyšší vrstvy společnosti, nebyly v jejím rámci plně rovnoprávné. Nesdílely totiž s muži své společenské vrstvy všechny výsady. Šlechtičny si své nerovné postavení uvědomovaly. Jak již bylo uvedeno výše, některé z nich nebyly ochotny opustit zažitě tradice patriarchální společnosti. Byly svázány tehdejšími společenskými normami a rovněž ovlivněny stereotypy, jež panovaly v patriarchálním řádu. Rovněž ale existovaly šlechtičny, které s touto nerovností vnitřně nesouhlasily a tudíž hledaly naplnění svého bytí. Proto při sociálních a kulturních změnách ve společnosti, kdy přestávaly být tradiční hodnoty adekvátními vodítky dobrého života, se dokázaly oprostít od tradičního pojetí své role.

Tyto šlechtičny byly schopny vzdorovat nepřijatelným sociálním směrnicím i mužům své vrstvy. Nacházely různé způsoby, jak se o svá práva hlásit, a jak se seberealizovat. Byly odolné vůči sociálním tlakům a spoléhaly se jen na své schopnosti. Určovaly si svůj osud a byly odevzdány svým povinnostem, jež považovaly za důležité a významné. Tyto ženy jako první vyslovily požadavek na stejná práva, jaká měly muži v rámci jejich vrstvy. Tato tendence byla známkou počátků emancipace šlechtičen. Klíčovou roli zde sehrálo „osvícené“ 18. století, spolu se svobodným prostorem salonů, pod jejichž vlivem došlo ke změně v sebeuvědomění šlechtičen. Šlechtičny přestaly uznávat omezení vytyčená jejich pohlaví a požadovaly stejná práva, kterým se vždy těšil pouze muž.

Závěr

Každá společenská vrstva, ale i každá kulturní oblast si vytvořila vlastní normy pro vztahy mezi ženami a muži. Není tedy snadné odpovědět na otázku, jaká byla situace žen v různých obdobích dějin. Rovněž existovaly velké rozdíly v názorech i životní praxi u jednotlivých společenských stavů.¹⁴² V rámci své diplomové práce jsem se zaměřila na ženy z vyšších společenských vrstev ze západní Evropy, přičemž zkoumané období zahrnovalo dobu od vrcholného středověku do konce 19. století. Cílem předkládané práce bylo především popsat vývoj role žen z vyšších společenských vrstev a zmapovat proměnu konstruktů feminity šlechticů.

Ačkoliv patriarchální řád uzákonil nadvládu mužů nad ženami bez rozdílu vrstvy, postavení šlechticů v rodině i společnosti bylo o mnoho svobodnější než u ostatních žen, což však vyplývalo z jejich šlechtického postavení. Co bylo tedy dovoleno šlechticům, bylo nemyslitelné v nižších vrstvách.¹⁴³

Šlechticny se tedy na rozdíl od žen z ostatních vrstev mohly účastnit záležitostí veřejné sféry oficiálně, aniž by ohrožovaly svoji genderovou identitu, nebo status své vrstvy. Přestože šlechticny byly podřízeny mužům své společenské vrstvy, sdílely s nimi aspekty šlechtické moci - řízení majetku, disponování patronství i výkon politické moci. Měly tedy mimořádná politická privilegia oproti ženám z ostatních vrstev, ale i mužům z ostatních vrstev. Moc a autorita, jež byly předně považovány za mužské atributy, byly i atributy ženskými. Rovněž majetek a bohatství jim také dávaly značnou ekonomickou moc. Tyto ženy tedy mohly a také hrály aktivní roli ve společenském životě, což dalece přesahovalo jejich biologickou roli zajistit dědice, i když tato role samozřejmě nebyla podceňována. Šlechticny tedy zároveň plnily, ale i mařily očekávání svých genderových rolí. Ve šlechtickém prostředí tedy existoval sociálně podmíněný genderový konstrukt, přestože v tomto prostředí nebylo oddělení „ženského“ a „mužského“ prostoru tak jednoznačné, jako v ostatních vrstvách.

Ve všech sférách života byl však očekáván jistý vzorec chování a jednání podle pohlaví jedince. Až do konce 17. století byla biologická funkce ženy považována za její jedinou společností uznávanou roli. Přesto však docházelo k určitým snahám

¹⁴² HORSKÁ, P., pozn. 108, s. 16.

¹⁴³ HORSKÁ, P., pozn. 108, s. 16.

šlechtičen o změnu poměrů, ale i o jiné rozvržení moci v manželství. Některé šlechtičny tedy tato pravidla nedodržovaly a vymezovaly se proti nim. Zastávaly názor, že žena je především člověk – její život není vyčerpán úkolem manželky a matky. Šlechtičny si svého nerovného postavení byly vědomy. První snahy o zrovnoprávnění se objevily v souvislosti s šířením myšlenkového hnutí osvícenství v evropských salonech na počátku 17. století. Období osvícenství tedy přineslo šlechtičnám nevídané možnosti. Jakožto členky vyšší vrstvy společnosti totiž mohly usilovat o naplnění své existence a o realizaci svého potenciálu. Nejen, že stály v čele salonů a toužily po vyšším vzdělání, ale i po větší společenské reprezentaci, nových prožitcích a hlavně po osobní emancipaci. Tyto ženy požadovaly stejná práva a možnosti, jako měly jejich mužské protějšky.

Na přelomu 17. a 18. století se tedy některým šlechtičnám podařilo překročit mužské hranice a vydobýt si určité svobody a možnosti. Využily tedy vlastní potenciál a svobodně budovaly genderovou identitu a pozici ve společnosti, přestože se setkávaly s odporem genderově zatížených norem, institucí, hodnot, očekávání a tradic společnosti. Přísné rozdělení na ženský a mužský svět, jež bylo charakteristické pro patriarchální uspořádání šlechtické společnosti, se postupně zmírňovalo, což přispělo ke vzniku příznivého prostředí pro uznání rovnoprávnějšího postavení žen a mužů na veřejnosti. Dříve bylo totiž zvykem, že se šlechtičny musely podřídit prospěchu rodiny a společnosti. Nadále však již šlechtičny nebyly ve společnosti přítomny pouze jako „doplněk“ muže, ale i jako samostatné aktérky. Právě specifické prostředí šlechtického dvora umožnilo těmto ženám prostor pro vyjádření vlastních názorů, odmítnutí panujícího modelu dominance manžela, ale především možnost seberealizace.

Vlivem osvícenských idejí a podmínek tedy došlo v rámci šlechty k pozvolnému odpoutání od dříve nezpochybnitelného a všeobecně přijímaného konstruktů feminity. Některé šlechtičny se oprostily od tradičního pojetí své role a staly se obhájkyněmi ženských práv. Angažovaly se v salonech a politice, přičemž se snažily získat přístup ke vzdělání a dalším činnostem, které byly spojeny pouze s mužským pohlavím. Veřejná sféra, svět politiky, vzdělání, umění a vědy se již netýkaly pouze

mužských příslušníků šlechty. Podíl šlechticů na společenském dění byl s postupem času stále viditelnější. Avšak do konce 19. století se podařilo proniknout do mužské sféry jen ženám z vyšších společenských vrstev. Šlechtičny tedy sehrály významnou roli v boji za ženskou emancipaci, čímž přispěly k uznání rovnoprávnějšího postavení. Mnohdy jsou proto označovány za průkopnice ženské emancipace.

Seznam literatury

1. ABRAMSOVÁ, L. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. ISBN 80-7325-060-8.
2. BOCKOVÁ, G. *Ženy v evropských dějinách: od středověku do současnosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-494-7.
3. BŮŽEK, V. Muž, žena a děti v aristokratické rodině na prahu novověku. In: LENDEROVÁ, M. eds. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0375-6.
4. DUBY, G. *Vznešené paní z 12. století II: památka babiček*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1999. ISBN 80-7108-166-3.
5. DÜLMEN, van R. *Kultura a každodenní život v raném novověku: I. Dům a jeho lidé*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-116-3.
6. DÜLMEN, van R. *Kultura a každodenní život v raném novověku: III. Náboženství, magie, osvícenství*. 1. vyd. Praha: Argo, 2006. ISBN 80-7203-813-3.
7. FERGUSON, M. *First Feminists: British Women Writers 1578-1799*. 1st ed. Bloomington: Feminist Press, 1985. ISBN 0-19-820727-1.
8. FOREMAN, A. *Georgiana: The Dutchess of Devonshire*. 1st ed. New York: Modern library, 1998. ISBN 978-0375753831.
9. FUCHS, R. G. - THOMPSON, V. E. *Women in nineteenth century in Europe: Gender and History*. 1st ed. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 0-333-67605-X.
10. GJURIČOVÁ, Š. Konstrukce gender: Maskulinita a femininita z odlišných perspektiv. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ E., MAŘÍKOVÁ H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999.
11. GOFFMAN, E. *Všichni hrajeme divadlo*. 1. vyd. Praha: Studia Ypsilon, 1999. ISBN: 80-902482-4-1.
12. HARRIS, B. J. *English aristocratic women 1450-1550: Marriage and Family, Property and Careers*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 978-0-19-515128-2.

13. HAVELKOVÁ, H. První a druhá vlna feminizmu: podobnosti a rozdíly. In: Decarli Valdřová, J., eds. *Abc feminizmu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
14. HORSKÁ, P. *Naše prababičky feministky*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-380-0.
15. HOSKOVEC, J., NAKONEČNÝ, M., SEDLÁKOVÁ, M. *Psychologie 20.století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0300-4.
16. HEYDEN-RYNSCHOVÁ, V. *Evropské salony: Vrcholy zaniklé ženské kultury*. 1. vyd. Jinočany: H + H Vyšehradská s.r.o., 2004. ISBN 80-7319-026-5.
17. IM HOF, U. *Evropa a osvícenství*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-394-0.
18. JALLAND, P. *Women, marriage and politics 1860-1914*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 1987. ISBN 978-01-9822-668-0.
19. JARKOVSKÁ, L. Gender a společnost. In: SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. 1. vyd. Praha: Otevřená společnost, 2005. ISBN 80-903331-2-5.
20. JOHNS, S. M. *Noblewomen, aristocracy and power in the twelfth-century Anglo-Norman realm*. 1st ed. Manchester: Manchester University Press, 2003. ISBN 0-7190-6304-3.
21. KELLER, J. *Úvod do sociologie: Studijní texty*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 1992. ISBN 80-901059-3-9.
22. KLABOUCH, J. *manželství a rodina v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1962
23. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2456-0.
24. LENDEROVÁ, M. *Eva nejen v ráji. Žena v Čechách od středověku do 19. století*. 1. vyd. Praha: Karolinum, s. 2002. ISBN 80-246-0375-6.
25. LENDEROVÁ, M. - BEZECNÝ, Z. Šlechtická korespondence jako pramen v gender history. In: ČADKOVÁ, K., LENDEROVÁ, M., STRÁNÍKOVÁ, J. *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajištění historiografie*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 2006. ISBN 80-7194-920-5.

26. LENDEROVÁ, M., KOPIČKOVÁ, B., BUREŠOVÁ, J., MAUR, E., eds. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-988-1.
27. LAURENCE, A. *Women in England 1500-1760: A Social History*. 3rd ed. London: Phoenix Press, 2002. ISBN 1-84212-622-9.
28. LIPOVETSKY, G. *Třetí žena: Neměnnost a proměny ženství*. 2. vyd. Praha: Prostor, 2007. ISBN 978-80-7260-171-4.
29. MAŘÍKOVÁ, H. Proměna rolí muže a ženy v rodině. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ E., MAŘÍKOVÁ H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999.
30. MCMILLAN, J. F. *France and women, 1789-1914: gender, society and politics*. 1st ed. London: Routledge, 2000. ISBN 0-415-22602-3.
31. MIKŠÍK, O., *Psychologické teorie osobnosti*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-926-X.
32. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.
33. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender, společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6
34. RENZETTI, C. M. - CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
35. REYNOLDS, K. D. *Aristocratic women and political society in Victorian Britain*. 1st ed. London: Oxford University Press, 1998. ISBN 0-19-820727-1.
36. SCOTT, J. W. *Gender and the politics of history*. 2nd ed. New York: Columbia University Press, 1999. ISBN 0-231-11857-0.
37. SMETÁČKOVÁ, I. Gender a osobnost člověka. In: SMETÁČKOVÁ, I., VLKOVÁ, K. *Gender ve škole: příručka pro vyučující předmětů občanská výchova, občanská nauka a základy společenských věd na základních a středních školách*. 1. vyd. Praha: Otevřená společnost. 2005. ISBN 80-903331-2-5.
38. STEINBACH, S. *Women in England 1760-1914: A Social History*. 1st ed. London: Phoenix, 2005. ISBN 0-75381-989-9.

39. ŠIKLOVÁ, J. Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a České republice. In: VĚŠÍNOVÁ-KALIVODOVÁ E., MAŘÍKOVÁ H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. 1. vyd. Praha: Open Society Fund, 1999.
40. UNGER, R. K. *Handbook of the Psychology of Women and Gender*. 1st ed. New York: Wiley, 2004. ISBN 0-471-65357-8.
41. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Turkyň, 2006. ISBN 80-7044-808-3. S. 199-201.
42. VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-71-0.
43. VICKERY, A. *Privilege and Power: British Politics, 1750 to the Present*. 1st ed. Stanford: Stanford University Press, 2001. ISBN 0-8047-4284-7.
44. WARD, J. C. *Women in England in the Middle Ages*. 1st ed. London: Hambledon Continuum, 2006. ISBN 1-85285-346-8.

Elektronické zdroje

LENDEROVÁ, M. *Slavkov a ženský boj?* In: ÚSTAV HISTORICKÝCH VĚD [online]. 14. 1. 2010 [vid. 2. 4. 2012].

Dostupné z: <http://uhv.upce.cz/upload/lenderova/tema08/s08.htm>.